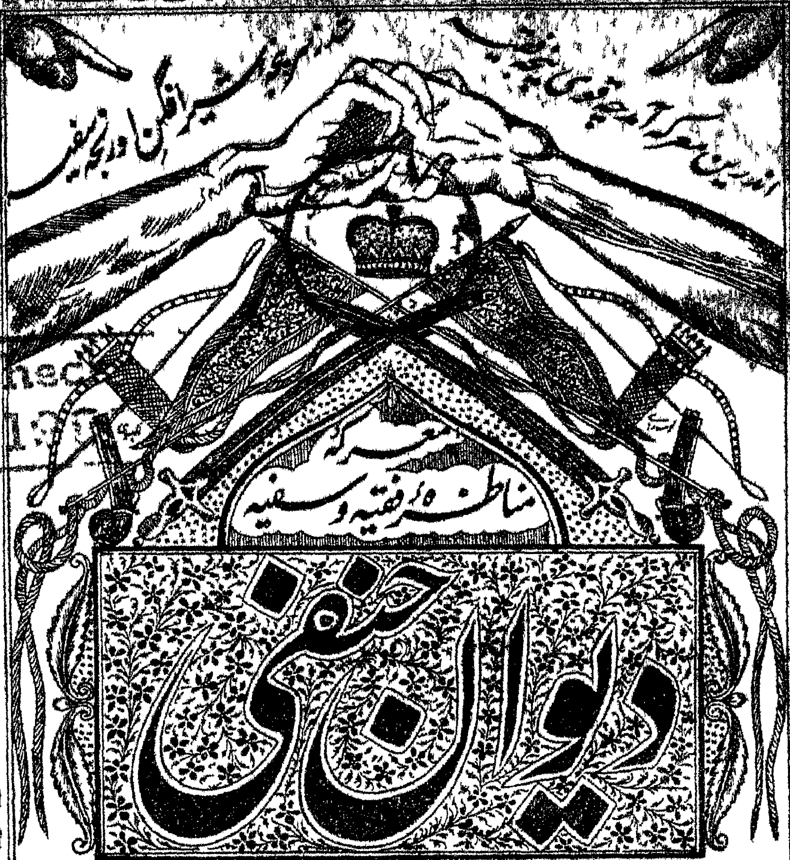

از ناظمِ دیوانِ سخنوری صدرِ ایوانِ پہلوی و دری تیغ زنِ معرکۂ شیوا بیانی صف شکنِ مدعیانِ زباندانی امام المتکلمین معتمد المناظرین عالمِ مستند فاضلِ اوحد مولانا حکیم وکیل احمد نصرہ اللہ و ایّدہ

در مطبع انوار محمدی لکھنؤ طبع شد

قطعهٔ تاریخ طبع دیوان حنفی از نتیجهٔ معنی آفرین نکته شناسِ باریک بین زباندانِ فصیح اللسان نازک خیالِ بلیغ البیان جناب مولوی ابوالقاسم فضل رب عرشی تاجپوری عم فیضه المعنوی و الصوری

ا	آورد شامگاهان جوزای برجِ معنی	پنهان بطاسِ سیمین صد طبلهای عنبر
ب	بیت العتیقِ اعظم یعنی کتاب اکرم	دانش درو مصلّی رحمت درو مجاور
و	واکرده چون به پیم آمد نظر فقیهی	بنشسته با فقیهی در کاخِ چار منظر
ا	آن سنتِ مکرم وین بدعتِ مجسم	آن حکمتِ مشکل وین ظلمتِ مصور
ا	آن قطبِ چرخِ دانش آن ماهِ برجِ بینش	حیران مهرِ رایش این معمارِ کشور
ا	آن قبلهٔ مصلی وین کعبهٔ مجامع	آن محیِ دینِ سنت وین دشمنِ پیمبر
ق	قاضیِ شرعِ بیضا مفتیِ ملکِ معنی	آن بو الفراسِ دوران آن بو علیِ کشور
ا	آن نائبِ محمد لا بل وکیلِ احمد	طبعش بلعبه ریزے آئینهٔ سکندر
د	واهب چو ابرِ هاطل ساکب چو غیثِ هابل	صائب بفکرِ کامل ثاقب برای گوهر
ی	یکرانِ فکرِ پاکش همزادِ عقلِ اول	بارانِ نورِ رایش عمزادِ مهرِ خاور
ل	لوقا وظیفه خوارش لوشار کاسه بردار	بقراط ریزه چینش سقراط سفره گستر
ر	رنگِ رخِ شریعت آبِ بحارِ سنت	از رای طبعِ پاکش بگرفته زیب و افسر
ح	حبل المتینِ دانش بگرفته تا نهادش	بر تارکش مسیحا بنهاد تاجِ خاور
م	موسای فکرتش را خضرِ فرشته سیرت	گر بنگرد چو موسے گردد کهینه چاکر
ا	آن شرع را ملاذی دین از و روایی	آن رکنِ دین و دنیا آن کعبهٔ موقر

بعون خالق کون و مکان و مصور انس و جان درین زمان

در ردِ دیوانِ نفح الطیب مولوی سید محمد صدیق حسن خان قنوجی که دران بکمالِ بی باکی زبان
بلعن وطعن حضرات مقلّدین کشوده و تقلید و اجماع و قیاس و فقه را اندمت نموده جواب ترکی بترکی

حسب فرمانِ مستفیضانِ مصنفِ عالیشان که برای حفظ این کتاب جمله حقوقِ کاپی رائٹ
قانوناً محفوظ داشته اند بانتظام حُسن صحت و خوشخطی تحت اہتمام جناب منشی تیغ بهادر صاحب

در مطبع انوار محمدی لکھنؤ از طبع تابان نورانی شد

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

نحمدہٗ لاشریک لہٗ وحدہٗ و نصلی علیٰ نبیہ لانبیّ بعدہٗ و علیٰ آلہٖ و صحبہٖ و تبعہم و تابعیہم من ائمۃ الدین واکابر المجتہدین لاسیّما ابی حنیفۃ النعمان علیہ الرحمۃ والرضوان علیہم اجمعین الیٰ یوم الدین پس ازان بندۂ سراپا عجز وکیل احمد عاجز سکندرپوری تجاوز اللہ عن ذنبہ المعنویّ والصوری پیش از شروع مقصود در ردِّ دیوانِ مردود از میامن و برکاتِ این قصیدۂ متبرکہ مدحیۂ نعمانیہ استمداد و استبراک کردم و سپس بر دشمنِ تقلیدِ امامِ اعظم باطل و علمِ دوات و قلم و سپاہِ حرف و رقم تاخت آوردم و قولِ سفیہ را بہمان وزن و قافیہ بقولِ فقیہ جوابِ باصواب دادم و نامِ این نامہ بنامِ نامیِ آن امامِ ہمام دیوانِ حنفی نہادم

وہی ہذہ القصیدۃ النعمانیۃ

نبراسِ تابعینان حضرت امامِ اعظم	قسطاسِ دین و ایمان حضرت امامِ اعظم
	راست ترین ترازو ۱۲
چراغ روشن ۱۲	
مشکوٰۃِ شمعِ ایقان حضرت امامِ اعظم	مصباحِ جمعِ ادیان حضرت امامِ اعظم
در بارگاہِ سبحان آمد بعزت و شان	با برگ و ساز و سامان حضرت امامِ اعظم

از هفت حزب فرقان آمد چو سبعه الوان — شد سیر بان این خوان حضرت امام اعظم

در حل رمز قرآن بوده است عقل حیران — مشکل نموده آسان حضرت امام اعظم

خیزد گهر ز عمان لعل آید از بدخشان — شد علم و فضل را کان حضرت امام اعظم

مذکور اهل ایقان مشهور اهل ایمان — مامور حکم یزدان حضرت امام اعظم

هادی دین و ایمان در مسلک فقیهان — خضر طریق ایشان حضرت امام اعظم

دارد بزیر فرمان جن و پری و انسان — در شرع شد سلیمان حضرت امام اعظم

سرسبزی گلستان باشد ز فیض باران — خرم نمود گیهان حضرت امام اعظم

صراف علم عرفان کشاف راز پنهان — معیار نقد ایمان حضرت امام اعظم

دین نبی برادیان کرده عیان به برهان — چون مهر و ماه تابان حضرت امام اعظم

آنکس که اجتهادش در دهر شهره دادش — شد بو حنیفه نعمان حضرت امام اعظم

بر گرد شمع سنت در حلقهٔ فقاهت — سر حلقهٔ فقیهان حضرت امام اعظم

تمغاے اجتهادی طغرای استنادی — دارد میان اقران حضرت امام اعظم

چون چار عنصر آمد از بهر دین محمد — یوسف زفر و نعمان حضرت امام اعظم

هر مشکل روایت حل کرد از درایت — مشکل‌کشای دوران حضرت امام اعظم

هم اعظم است و امجد هم اکرم است و ارشد — در صاحب اجتهادان حضرت امام اعظم

از روی رای روشن رفته ره معنعن — چشم و چراغ ایمان حضرت امام اعظم

تنقید فقه در کف بر لب حدیث و مصحف — در دل رموز عرفان حضرت امام اعظم

بر شافعی و مالک حنبل و غیر ذالک — از فقه کرد احسان حضرت امام اعظم

با آب و رنگ سرزد در باغ دین احمد — چون لالهای نعمان حضرت امام اعظم

عاجز بود ثنا خوان شام و سحر بصد جان — ورد زبانش هر آن حضرت امام اعظم

قال السفیه

کن آشنائے لب دو سہ حرف کتاب را / دریاب جلوۂ سخن مستطاب را

رائے کسان بود ہمہ سرمایۂ جنون / فرزانگیست طالع اہل کتاب را

لبریز حرف شکوہ آراسۂ ہمے روم / افگندہ ام بحشر حساب و کتاب را

قرآن ز قطرگے ببرد تا بگوہرے / سنت بچشم آینہ سازد سراب را

ہر حکم جلوہ گاہ حدیث پیمبرست / صد خاورست طلعت این آفتاب را

بے پردہ ہست شاہد سنت درین چمن / نتوان ستاندنست آتش گلاب را

جمعیت دلم ز حدیث شریف اوست / از رائے رہ مدہ بدلم اضطراب را

تقلید را بہشتہ بسنت رجوع کن / یک سو گزاریم سوال و جواب را

نواب را قیاس کسان کے برد ز راہ / حجت گرفتہ است حدیث و کتاب را

قال الفقیه

گردے کنار از آب و گرفتی سراب را / آوخ کز آب باز ندانستی شراب را

ششین تو دلنشین نشود شیخ و شاب را / تصحیف کردۂ سخن مستطاب را

بخشند ہشت خلد ز تقلید چار امام / آرے دو چند ہست شمار این ثواب را

آسان و سہل بشری اے غافل از شمار / کافگندۂ بروز حساب این حساب را

بے بہرہ ہست تیرہ درون از فروغ رای / چیند چگونہ شپرہ چشم آفتاب را

ہستی سفیہ و از اولوالالباب نیستی / بر روے رای راست میفگن نقاب را

بے رائے بر تو رو نہ نماید کشود کار / عقل و خرد کلید بود فتح باب را

کرم کتاب ہستے و اہل کتاب نام / بس رخنہا کہ ہست ز دستت کتاب را

تقلید و فقہ تا نشود اوستاد تو / دانے کجا رموز حدیث و کتاب را

فهمت کجا و رمزِ حدیثِ سنن کجا — زنهار امتیاز نباشد دواب را

تقلید را خلافِ کتاب و سنن مدان — از آفتاب فیض رسد ماهتاب را

بیراهیِ تو باعثِ گمراهیت شده — تقلید خضر آمده راه صواب را

عاجز به عجز با تو کجا سر فرو برد — تحریر ساخته بسؤالت جواب را

قال السفیه

به نورِ سنتِ او روشن ست محفلِ ما — برد ز بام قمر روشنی ز منزلِ ما

هزار جا سرِ تقلید بر زمین آمد — بلند گشت ز سنت چو تیغِ قاتلِ ما

قیاس حربهٔ او شد سلاحِ ما سنت — عجب به هرزه طرف می‌شود مقابلِ ما

صواب واپسی از کاروان تقاضا کرد — اگر به راهِ خطا میرود قوافلِ ما

به درسِ سنتِ او مرد عاقبت نواب — جز این نبود ز نخلِ مراد حاصلِ ما

قال الفقیه

منورست ز مهرِ رسول منزلِ ما — به سببِ نورِ مه آمد مقلدِ دلِ ما

دلیلِ منزلِ شرع ائمهٔ اربع — به کعبه میرود از چار سو قوافلِ ما

هوای مخالف و دریا اگرچه طوفان زاست — قیاس و رای درین لجه بس دو ساحلِ ما

تو سرکشی سرِ خود گیر و سرسری مشمار — که هر سری نشود وقفِ تیغِ قاتلِ ما

حدیث و قولِ فقیهان سه کشت خرمن — همین بس ست به کشتِ مراد حاصلِ ما

هزار شکر که اجماع تقویت داریم — بخیره چیره کجا می‌شود مقابلِ ما

ز روی راه رسیدیم در دیارِ حدیث — بسوی کعبهٔ رای ست روی محملِ ما

ز ابرِ فیضِ فقیهانِ پاکِ دین عاجز

گلِ شریعتِ غرّا دمیده از گلِ ما

قال السفیه

بردم از بزم خرد جسم نزار خویش را / افگنم در کوے سنت تا غبار خویش را

بیقراری داشت دل از فتنهٔ رسلے جہان / مطمئن کردم ز سنت اضطرار خویش را

مہر تابانم باوج علم نزد عارفان / وقف سنت تا نمودم روزگار خویش را

از سنن ممنون کلک آفتاب افشان شدم / کرده ام روشن از و شبہاے تار خویش را

نیست نوایم بدنیا فکرت پاداش رالے / بر سر محشر فگندم انتظار خویش را

قال الفقیه

خارزار راه دین ملن جسم نزار خویش را / به که اندازے بچشم خویش خار خویش را

بردے از بزم خرد جسم نزار خویش را / ہم بچشم خویش آگندی غبار خویش را

بے فروغ مہر و ماه اوج سخنے سربسر / تیره کردے روز خویش و روزگار خویش را

از فروغ راے نورانی چراغے برفروز / تا کنے روشن از و شبہاے تار خویش را

بار سر یا بار خر ہست از گراے انتظار / کاسے فگنے بر روز محشر انتظار خویش را

نیست بے تلبیس شعرت پیش ارباب شعور / باطل ست این کز سنن کردے شعار خویش را

کیمیائی ساز از خاک ره اہل قیاس / تا کنے کامل زر ناقص عیار خویش را

گشت پامال خزان باغ سفاہت اے سفیه / تا نمودم از تفقه نو بہار خویش را

عجز عاجز پیش حق آمد پسند اے مدعی / خیر واز سر به وقار و اقتدار خویش را

[illegible]

قال السفیه

حدیث یار بود مطلب بهینهٔ ما — بغیر دوست نه بینی در آبگینهٔ ما
فگنده ایم به بحر حدیث کشتیِ دل — خیالِ دوست چو نوح ست در سفینهٔ ما
نثارِ ساغرِ سنت نمود از مستی — هر آن متاع که دل داشت در خزینهٔ ما
بے حمایتِ ما اتباعِ سنت بس — که در درونِ مقلد نشست کینهٔ ما
زد هر رفت چو شوکانے آدم نواب — بگو به چرخ که پیدا کند قرینهٔ ما

قال الفقیه

خیالِ دوست گرفت ست جا بسینهٔ ما — ببین که جلوه گهِ دین بود مدینهٔ ما
به بحرِ فقه تجر نموده دل بحدیث — رسیده بر لب عینٌ الیقین سفینهٔ ما
بچار سوے شریعت رواج کے یابد — زرے که نیست برو سکهٔ از خزینهٔ ما
برائے جانِ تو بس هست شوکِ شوکانے — درونِ خویش تهے کن زخارِ کینهٔ ما
سرے بجیب فرو بر ببین قرینِ تو کیست — مگو به چرخ که پیدا کند قرینهٔ ما
نگشت دستِ خوشِ هر حریفِ عاجز — ز بس بطاقِ بلند ست آبگینهٔ ما

قال السفیه

زخوانِ دوست بود نعمتے حوالهٔ ما — کتاب لقمهٔ ما و سنن نوالهٔ ما
ز بسکه شهره به میخوارے حدیث شدم — نمی خورند حریفانِ[1] مے از پیالهٔ ما
بجاے درسِ خرد دردِ پیشگانِ کسی — رموزِ عشق بخوانند از رسالهٔ ما
بیار بادهٔ سنت که بر طرف گردد — ز وصلِ یکدمه اندوهِ دیر سالهٔ ما

حدیث در غم و شادیست سودِ ما نواب
همینست زمزمهٔ ما همینست نالهٔ ما

[1] له از ینجا است که هم پیشگان یعنی اهل سنت طریقهٔ لا مذهبی را مذموم دانسته هم پیاله نمی شوند و از مشرب خود خارج شمرند نعوذ بالله منها ۱۲

قال الفقیه

کلید مخزنِ تحقیق شد حوالهٔ ما — بود اشاره ز بسم الله بر رسالهٔ ما

کباب و نُقلِ سُخن ہم قیاس و ہم اجماع — کباب و نُقل و مے بخش و پیالهٔ ما

بطعنه بر سرِ اجماع از چه می خیزے — حذر کن از اثرِ تیرِ آه و نالهٔ ما

چگونه دعوے حق مدعے کند باطل — سجل به مُہرِ نبوت بود قبالهٔ ما

ز نعمتِ ازلی بے نصیب ہست ازان — گلو خراشِ بدشمن شده نوالهٔ ما

مبین بچشمِ حقارت باشکِ این عاجز — عزیزتر ز دُر و گوہر است ژالهٔ ما

قال السفیه

حرفِ لبِ لعلِ تو دمد روح به تن ہا — شد زلفِ سخن بر رخِ دین شرحِ متن ہا

مشکل که دہد دست رہائے دلِ ما را — از رائے تو با اینهمه خمہا و شکن ہا

ہنگامهٔ بدعت نه نشست عالمِ سنت — با داغِ حسد رفت بخون غرقِ کفن ہا

ماه سرِ آن پادشہِ دین که ز مہرش — پیدا شده از شامِ خرد صبحِ سخن ہا

آنرا که برین نامهٔ سر بخشش گانه گذشت ست — در دفترِ اربابِ قیاس ست سخن ہا

شوکانی اگر شد سرِ نواب سلامت — وقت ست که عقبیٰ برت آید ز یمین ہا

کو گلشنِ آثار کجا خار و خسِ رائے — پہلو نزند حنظلِ نجد است بہ دمن ہا

تا خامه بگفتارِ نبی رطب لسان شد — گنجینهٔ گوہر شده اصدافِ دہن ہا

اے پادشہِ طیبهٔ سنت مددی کن — دل سے برد از دست مرا یاد وطن ہا

ہر کس که درین وقت تمتع ز سُنن یافت — خضرِ رهِ دین آمده در دفعِ فتن ہا

تا فنِ حدیثِ نبوے یافته تعلیم

نواب شده انگشت نما در ہمه فن ہا

قال الفقیه

راه فقها گیر و مشو از همه تنها / دارد غم جان آنکه جدا ماند ز تنها

عقل و خرد از تو شد و من بر سر حرفم / مجلس شده برخاسته باقیست سخنها

شرح آمده قول فقها متن سنن را / بی شرح کسی می نبرد پی بسنتها

هشدار که از روی لغت متن صحیح ست / پیش شعرا هست غلط لفظ متنها

افتاده درین شعر تو هم عین ز عالم / این عین خطائی ست که سر زد ز دو وهمها

تقطیع کن ای شاعر نادان که ندانی / شاعر ز نظر افتد ازین نوع سخنها

از فقه بود آب رخ گلشن سنت / دیگر مکنش نسبت خضرای دمنها

سرگشته و آشفته از تیر سگی رای / افتاد بکار تو گرهها و شکنها

شد روضهٔ دین از فقها تازه و خرم / گشته بعرق ریزی شان سبز چمنها

مال و زر تو دام ره ساده دلان شد / عاجز نشوی بسته باین حیلت و فنها

قال السفیه

ای کشته گلشن سنت دل دیوانهٔ ما / گر شود رای کسان سبزهٔ بیگانهٔ ما

رای سی تازه دو از فقه سنن آگه نیست / نامهٔ جهل بود مبحث فرزانهٔ ما

می گشاید رگ آرای ضلالت اندیش / از سنن آمده نشتر بکف افسانهٔ ما

پشتی از سنت خیر البشر آمد ما را / بفگند سیل قیاس در گران خانهٔ ما

جلوه از رای غلط حسن سنن شوق افزاست / دست در گردن کس نیست ز مستانهٔ ما

ما و بیگانگی از طرز بتان آرا / آشنائی که بود سنت جانانهٔ ما

بادهٔ رای کسان نیست بجام نواب / سیر چشم ست ز سنت همه پیمانهٔ ما

قال الفقیہ

گر شوی باخبر از مشربِ رندانۂ ما
از سرِ صدق سنگنی بیعتِ پیمانۂ ما

از رہِ رای رسیدیم بمقصودِ حدیث
نامۂ علم بود مبحثِ فرزانۂ ما

شکرِ للہ کہ بہر چار اصول ست حلال
آن مےِ صاف کہ آرند ز خمخانۂ ما

زاہدِ خشک تو ہمہ رو بجز ابے آرد
موج زن گر بشود گریۂ مستانۂ ما

قیدِ تقلید اگرے گسلد خصم چہ دور
مے کند سلسلہ خائے سگِ دیوانۂ ما

گر طلبگارِ حدیثے بفقیہان رو آر
یک قدم راہ بمنزل بود از خانۂ ما

نکتہ مفروش و درین راہ چو عاجز مکوش
ہرزہ مخروش و منہ گوش بافسانۂ ما

قال السفیہ

زہر اسے بید ماغی حاصلِ بیباک ما
نیست غیر از سنتِ خیر البشر تریاکِ ما

بسکہ ما از بہرِ سنت ترکِ آرا کردہ ایم
شاخِ مرجان ست قربانِ سرِ مسواکِ ما

ہر چہ فہمیدیم جز ایثارِ سنت ہیچ نیست
مے جہد ہموارہ برقِ نور از ادراکِ ما

مرحبا سعیِ تمسک حبذا آثارِ دوست
ہمسرِ تختِ سلیمان گشت آخر خاکِ ما

در زمینِ ہند ہرگز آرزوی مرگ نیست
باد وقفِ آستانِ کعبہ یارب خاکِ ما

آبیاری ہاے ابرِ رحمتِ سنت نگر
غنچۂ ایمان دمد از تودۂ خاشاکِ ما

ما و نواب و کتابے از علومِ منتقش
تو و در ماندن بفتواے خرد بیباکِ ما

قال الفقیہ

خاکِ راہِ شرع آمد بسکہ جانِ پاکِ ما
عرش را افسر بود بر سر ز مشتِ خاکِ ما

گرچہ دارے جامۂ گلدوز سرتا پا شلے
ننگہا دارد ز جیب و دامنت خاشاکِ ما

مدعی گر سرکشد از خدمتِ ما دور نیست
ہست شیطان کو ابا کرد از سجودِ خاکِ ما

خاک بر فرقت چه میگوئی که خاکت شد زمین
باد خاکِ آستانِ طیبه جانِ پاکِ ما

آتشے هر لحظه در جانت وضوے مازند
سیل در چشمِ تو هردم میکشد مسواکِ ما

ده که برقِ نور پنداری شلے غافل ازین
کاتشے در خرمنت زد شعلۀ ادراکِ ما

نوش داروی خرد عاجز چرا ضائع کنی
در مذاقِ بیخبر در زهر آمده تریاکِ ما

قال السفیه

مبر بجامۀ تقلید ازین لباس مرا
بحالِ خود بگذار ای خداشناس مرا

خراب بر رسالۀ خودی با وجودِ نصِّ قوی
زحالِ خود چه شود گر کنی قیاس مرا

شکایتے ز خرد پیشگانِ خود دارم
جز اتباع نشد مایۀ سپاس مرا

ز راه و رسمِ عزیزان بجان همی ترسم
بجوے یار گزارید بی هراس مرا

نشانِ تیرِ ملامت اگر شوم نواب
خوشم بآنکه عشق کرده روشناس مرا

قال الفقیه

هزار شکر که تقلید شد لباس مرا
خداشناس شناسد خداشناس مرا

بغیر فقه چه فهمے تو معنیِ نص را
ازین خیال تو بگذر بکن سپاس مرا

رموزِ علمِ کتاب و حدیثم آسان گشت
دلیلِ راه شد اجماع و هم قیاس مرا

مباش ناخلف از ترکِ اقتدای سلف
شفیق تر ز برادر نجود شناس مرا

تو خواه بر سرِ مهر آے و خواه بر سرِ قهر
نباشد از تو بنوعے امید و یاس مرا

برهنمائیِ اجماعِ سالکانِ هدے
مقلدِ سننِ مصطفیٰ شناس مرا

اگرچه عاجزم از صولتت نیندیشم
ز شیرِ قالیِ تو کے بود هراس مرا

قال السفیه

صد رشک بمشکِ سخنم هست ختن را
بو کرده ولم تا گل و ریحانِ سخن را

در غربت بدعت نبود راحت سنت ... بی حکمت خاصی نگذاشتند وطن را

در هند چو من سنتی پاکی ز توان یافت ... هم حرف شدم حضرت صدیق حسن را

در جنب سخن کی خزف رای پسندم ... پر گوهر و در ساخته ام درج دهن را

علامهٔ دوران که ز قنوج بر آمد ... استاد شناسد همه شوکانی یمن را

نواب از آن نور که دارد سخن یار ... افروخته شمعی عجبی خانهٔ تن را

قال الفقیه

از نعت نبی برگ و بری هست سخن را ... زان سان که ز گل رونق و رنگست چمن را

تا نعت نبی خوانده زبان ایزدمنان ... پر ساخته از ... در دانه دهن را

آن کس که بود طالب طیب خوش طیبه ... چون خون فسرده شمرد مشک ختن را

کی دل کشدم جانب فردوس ز کویش ... چون خار شناسم گل نسرین و سمن را

دزدد سر و تن از کله و خلعت شاهی ... آن کس که کند خاک در او سر و تن را

از خامه و هم نامه پی نعت تو عاجز ... در مجلس دین گردیان شمع و لگن را

قال النبیه

اگر به رلسی شوی همدم از تو نیست عجب ... و گر قیاس کنی این هم از تو نیست عجب

قیاس پدر سی و تند باد رای ز نی ... اگر به باد دهی عالم از تو نیست عجب

اگر به بردهی درد از تو نیست بعید ... اگر به غم بفزایی غم از تو نیست عجب

غریب سر هم نمای ز محرم سنت ... نظر بجانب نامحرم از تو نیست عجب

سخن گذاشته آشفته خرد گشتی ... خلاف طور بنی آدم از تو نیست عجب

فغان که مرگ گزیدند اهل دین نواب ... صدای نوحه درین ماتم از تو نیست عجب

قال الفقیه

اگر بدیو شوی همدم از تو نیست عجب — دم از زعجب زنی انهم از تو نیست عجب

ندیدی امر حق اعلی اشدی درین عالم — شدن صغیر دران عالم از تو نیست عجب

بدوستی که تو دیرینه دشمنی داری — هلاک جان بنی آدم از تو نیست عجب

چنین که بد دوی زرای وقیاس تافته — شود دو عالم اگر بهم از تو نیست عجب

دم نیاز فقیران اگر بمسند ناز — سر از غرور نسازی خم از تو نیست عجب

چنین که دیو زدت راه واز رهت برده — اگر کنی ز خلائق رم از تو نیست عجب

شده شگفته دل دوست عاجز از نفست — شود حسود فسرده دم از تو نیست عجب

قال السفیه

حدیث دوست نبردم بدوست مانندست — گمان مبر که مرا این بنده بی خداوندست

عیار سنت سرور بیک نمط نبود — برای تو همه زهر و برای من قندست

برای غیر ز سنت نمی توان گشتن — چو دل بخدمت او از ازل کمربندست

دل کسی اگر از اتباع راضی نیست — برای غیر پیمبر چگونه خرسندست

پناه نیست بجز سایهٔ سنن نواب — درین زمان که ز تقلید فتنه چندست

قال الفقیه

ز هر کسی که بحکم ائمه پابندست — چو بنده ایست همانا که بی خداوندست

ز نقل هر چه بود نقل مجلس فقها — بکام تو همه حنظل بجام ما قندست

ز حرف من که شوی رنجه ابلهی ابله — خرست هر که نه زین پند باد خرسندست

فقیه هر چه بگوید بگوش جان بشنو — که قول او بحدیث حبیب مانندست

کسیکه گوش ز عاجز نمی کند این پند — بحکم رای حکیمان علاج او بندست

قافیة السفیه

حدیثِ دوست کہ روشن گرِ روانِ من ست — ازین بیانِ من و بهترین فغانِ من ست

همه شکار کنم مرغِ اوجِ سنت را — همای دوختہ تا دکِ کمانِ من ست

ز فیضِ علمِ سُنَن از دو کون آزادم — خطِ حدیث ز غمها خطِ ضمانِ من ست

صحاحِ ستہ کہ در علمِ دین علم آمد — بر زمگاهِ خرد پرچمِ نشانِ من ست

بهر روش کہ مقلد رود تعقب را — سمندِ فکرتِ صائب بزیرِ رانِ من ست

درین زمان کہ جهانے بباطل افتادست — بیانِ حق بزبانِ گهر فشانِ من ست

درین غزل بتامل نگاه کن نواب — کہ بهترین نواهاے دلستانِ من ست

قافیة الفقیه

بضرب و حرب عدو تیغِ من زبانِ من ست — براے طعنِ مخالف قلم سنانِ من ست

تو جو فروشے و گندم نما بگوے و غل — بچار سوی دیارِ هرے دکانِ من ست

بگردِ من خرِ لنگت نمی رسد هرگز — سمندِ نہ فلک امروز زیرِ رانِ من ست

سمندِ فکرِ تو نعل افگند باولِ گام — دران مقام کہ جولانگہِ بیانِ من ست

صحاحِ ستہ کہ پیوستہ بر زبان دارم — خدا گواه کہ دینِ من ست و جانِ من ست

حدیثِ دوست کجا و فغانِ هرزه کجا — دگر میار بلب بهترین فغانِ من ست

بپاسِ خالق و نعتِ رسول و مدحِ امام — وظیفہ من و وردِ من و بیانِ من ست

بود مخالفِ دین هر کہ با تو آمیزد — کسے کہ از تو گریزد ز دوستانِ من ست

ز تیرِ طعنِ تو با امن و بے خطر باشم — نگاهبانِ منِ ایمانِ من امانِ من ست

بنعمتِ فقها دسترس مرا باشد — کہ بهره گیر جهان از نعیمِ خوانِ من ست

بپیشِ منطقِ عاجز چہ دم زند حاسد — زبان زبانِ من ست و بیان بیانِ من ست

قال السفیه

شاهِ جهان که آب رُخِ ملک و ملت ست
خلوت نشین بحجلهٔ احیای سنت ست

بهوپال را که دست تهی داشت از سُنن
از یُمنِ همتش همه آئینِ دولت ست

ما را بعهدِ سنتِ عهدش که دیرباد
صد گونه بر رقابِ جنس بارِ منت ست

تو را اے میگزینے و من سنتِ نبی
تقدیرِ هر کسے ز خدا و بقسمت ست

بر ما چه طعن گر همه عالم مقلد ست
نواب را تتبعِ سنت کفایت ست

قال الفقیه

نازِ تو از چه بر سرِ اقبال و دولت ست
فخرِ تو از چه بر سرِ این جاه و عزت ست

اقبال لا بقاست بتصحیف جاه چاه
هم شتم و نظم معنیِ ترکیبِ دولت ست

حرفی مزن ز خلوت و سنت بوصفِ زن
کاین مدح بالکنایت و ذم بالصراحت ست

احیای سنت از تو نه از وی شده هنوز
ای لاف زن خلاف مگو اینچه سنت ست

هرگز خلافِ قولِ فقیهان حدیث نیست
حرمانِ تو ز فقه حوالت بقسمت ست

از عقل و رای وا ز خرد آنکس که سر بتافت
لا یعقل ست و بیخرد و پست فطرت ست

اندر هوائے طیبه ز نم بال و پر مدام
شهبازِ شوق را پر پروازِ همت ست

عاجز گلِ مراد نه چیند درین چمن
بیدین که خار در رهش از شانِ شوکت ست

قال السفیه

تو در برابرِ من غائب این چه عیاری ست
بنرگس خرد ست تو تیاے مستی ست

باختیار نیفتاد چشم بر رایم
خدا گواه که این مقتضاے بیماری ست

ز نکته سنجیِ یارانِ رای بیزارم
حدیثِ غیر سرودن نه رسمِ دلداری ست

دو بار خنجرِ تقلید را مده تسریع
بجمع باش بخاطر که زخمِ من کاری ست

مرا بسیر سمن چون نمی بری همراه — تو خود بگو سبب این طریق یاری ست

نخدشان چه عجب گر به نیم جو نخرند — قبای اطلس سلطان که از سخن عاری ست

بهجهٔ طیبه بنا لسد حافظ و نواب — که ما و عاشق زاریم و کار ما زاری ست

قال الفقیه

منازد از همین که مرا شوکت و جهانداری ست — شکوه و عزت و وجاهت چشم ما خواری ست

بزرق الفسر قه انداز گشته ودین — تمکنت بحدیث و کتاب عیاری ست

اگرچه جامه ز مصحف کنی و پیش آئی — تمتع مصحف پاک از شعار دین عاری ست

بطعنهٔ فقها نسخه ها سیاه کنی — سپید رو نشوی کاین عمل سیه کاری ست

نداده اند ترا در الست راه صحیح — علاج سود نبخشد که کهنه بیماری ست

بیرا به جانب لا مذهبی گریز کنی — ز تیغ فقه تو زخمی که خورده کاری ست

حسود خشک لب افتاده ما ندای عاجز — فیوض علم ز ما دمبدم بتو جاری ست

قال السفیه

جان می طلبد لقای سنت — دل می طپد از برای سنت

آزاد ز قیاسم و اسیرم — در زلف گره کشای سنت

من سرمه ز رای کس نخواهم — چشم من و خاک پای سنت

ای باد مدینه نکهتی آر — از گلشن جان فزای سنت

در شوق محبت پیمبر — نقد دل من بهای سنت

از دیدهٔ شوق تکمه سازم — وز پردهٔ دل قبای سنت

ویرانهٔ رای هست آباد — از جلوهٔ دلکشای سنت

روشنگر رای تیره آمد — من شیفتهٔ ادای سنت

اخلاص نصیب اهل تقلید | ثواب بود گدای سنت

قال الفقیه

تا گشته ام آشنای سنت | دل باخته ام برای سنت

در فقه بود اگر به بینے | صد جلوهٔ دلگشای سنت

منکر نه شود ز فقه هرگز | هر شیفتهٔ لقای سنت

شد شانه ز پنجهٔ مقلّد | در گیسوی دلربای سنت

گر چشم جلای دیده داری | کن سرمه ز خاکپای سنت

دین زنده شدست از فقیهان | از فقه بود بقای سنت

بر قامت ما چنانکه دل خواست | آراسته شد قبای سنت

دعوای تو بے دلیل باشد | هرگز نه کنے ادای سنت

فرق تو و خاک راه خذلان | چشم من و توتیای سنت

عاجز داند فقیه دین را | خضر ره و رهنمای سنت

قال السفیه

شد گره غنچه ز رشک سمن بوی حدیث | بست دل رشتهٔ جان در شکن موی حدیث

شکر ایزد که نه شد معتکف کنج خرد | رخت انداخت دل آخر بسر کوی حدیث

طعنهٔ بیخبردان در خور پاسخ نبود | بست راه سخنم لعل سخنگوی حدیث

طاعت رای نیرزد بطلبگار بهشت | هست محراب نمازم خم ابروی حدیث

ابلهان شیفتهٔ غمزهٔ آرا باشند | دلربایم بود آن نرگس جادوی حدیث

بند بر پا ز خرد بازنانم نواب | میکشد سوی خودم نکهت گیسوی حدیث

قال الفقیه

شده دل اهل صفا آینه روی حدیث
ز زبان فقها شانه بموی حدیث

در جهان بوی صداقت بدماغت پیچید
از گل فقه چنان نشنوی بوی حدیث

راه پر خوف و تو ز اجماع بدیدی انسوب
باش تا که بر سوی حدیث

بر زبانت بود انساب روایات بزیست
روی دل هست مرا ره بدین سوی حدیث

ز آب فقه است بساتین گل طبع عاجز
بوستان گل تازه شده از جوی حدیث

قال السفیه

درین زمانه کشش بود اسیر خمسه و پنج
که فقه سنت ما بهتر است از صد گنج

سگی ترانه راست و سگی نوای تیا
عجب که چند شنفتست زاغ زمزمه سنج

شکنج طره آفتاب نغمه سرائیم
شکسته غم دهر است مرد رانه شکنج

ز راه تیره خود بیخ شکسته نواب
و گرنه سنت ما را چه کار ازین شش و پنج

قال الفقیه

هزار حیف ز تیره کدامین مراست بسنج
که چون تو زاغ درین باغ گشت زمزمه سنج

چه سود ازین که حدیث و کتاب سنج کنی
که خاک ره زن ما رست گرچه دارد گنج

خموش و تن زنانه از طعن عالمان بگذر
حذر که از تو دل عالمی بود در رنج

چو شد ز روی خبر سخن و شمع نیز انت
مباش خیره اینجا ز بار خویش بسنج

ز نرد مکر و دغایش بترس ای عاجز
حریف مهره کجا می برد ازین شش و پنج

قال السفیه

ممنون سبتم که فرستد پیام صلح
بگریزم از خبر که گریزد ز نام صلح

غیر از فسانه خرده جنگ اجتهاد
هرگز ز مولوی نشنیدم کلام صلح

برمن سے حدیث نبوت حلال باد — زان سان کہ بر فقیہ حرام ست جام صلح

خواہم عتاب رای دگر نریم زلطف رای — از جنگ گر رہا شوم آرد بدام صلح

نواب را بچشم حقارت مبین فقیہ — کورا بود بسنت سرور قیام صلح

قال الفقیہ

چون بر لب و زبان گذرانم پیام صلح — گر زہرہ گوئی تو شدہ تلخ کام صلح

از کینہ سنگ تفرقہ انداختے بہ دین — اے سنگدل شکست ز دست تو جام صلح

داری خیال جنگ بنام آوران دین — چون با تو کینہ تو زنگیریم نام صلح

پیمودہ اند جام محبت بیک دگر — اجماع سرخوش ست ز عیش مدام صلح

عاجز شکار تو نہ شود دام بازچین — مرغے کہ زیرک ست کی افتد بدام صلح

قال الفقیہ

لطف سنت طلبد این دل دانا گستاخ — رای نازد کہ نشیند بدل ما گستاخ

خوشم ای شاہد سنت کہ بدلدار ماست — نمک حسن تو با زخم جگر ما گستاخ

کاش این چشم کہ نظارگی تقلید ست — میکشیدے رخ سنت بتماشا گستاخ

ہای این دست کہ این دم بمیان خرد ست — بود با دامن سنت چہ قدر ما گستاخ

من و دریا و سخن دیدہ گریان نواب — کہ ہمہ ابر ہے گردید دریا گستاخ

قال الفقیہ

مرد از جاے و مشو این ہمہ برما گستاخ — جاہل ست آنکہ شود بر سر دانا گستاخ

گام سنجیدہ نہ اندر رہ دین کن تقلید — بسرافتی اگر اینجا بنہے پا گستاخ

ہمہ این علم و فنون تو جنون دانستم — گشتی از بیخردی بر فقہا تا گستاخ

عجب از تو نبود سرزنش دینداران — کہ خس و خار رود بر سر دریا گستاخ

هر سخن جایی و هر نکته مقامی دارد
مشو از بی ادبیها بهمه جا گستاخ

فهمت ار نیست مبر نام حدیث نبوی
رایت ار نیست مزن در ره دین پا گستاخ

از زبان یافت زیان همچو حسود ای عاجز
هر که در پیش فقیهان شده بیجا گستاخ

قال الفقیه

بجان نقش حق طرفه مشکل نشیند
اگر سهل پر سند باطل نشیند

کنم یاد قرآن که از سینه خیزد
وهم داد سنت که در دل نشیند

نه خود را که از ره برد عالمی را
سفیهی که در فکر باطل نشیند

شگفت آنکه برای خود تکیه داری
ندیدم که نقاد غافل نشیند

ز کوی خرد جز مقلد نخیزد
به بزم سخن مرد عاقل نشیند

برحمت درآید ز رحمت گریزد
ز سنت هر آنکس که عاطل نشیند

ز سنت نگردد دل راست کیشان
نه آسان رود آنچه مشکل نشیند

گرفت ست تالیف نواب عالم
ز خلوت برآید به محفل نشیند

قال الفقیه

مرا نقش تقلید در دل نشیند
بنازی که سیلی به محمل نشیند

ز تقلید محروم آن ره روی تو
که لب تشنه بر روی ساحل نشیند

حذر کن ز آه دل اهل ایمان
که گر خیزد این فتنه مشکل نشیند

کسی چو تو لا مذهبی بر نخیزد
که پیوسته در فکر باطل نشیند

نزیبد به دها بی لا ابالی
که در بزم سنت چو عاقل نشیند

بگویند برخیز ازین بزم سنت
کسی را که از رای غافل نشیند

بیا ساعی دو گامی بزن در ره دین
مسافر کجا جز به منزل نشیند

براے منیر فقیہانہ عاجز | بخورشید رخشان مقابل نشیند

قال السفیہ

زارباب خرد یا رب دلِ مومن حزین باشد | نہ انصاف ست صد خاطر خوش و یک دل غمین باشد

فرنگِ راے گر در ساخت با افغانِ معتبها | بسلطانِ سُنن ہندوستان زیرنگین باشد

خداوندا امانم دہ بزیرِ سایۂ سنت | مکائدہاے شیطان راہی را اندر کمین باشد

بدل برقِ سنن تابد تماشای حقیقت را | تجلی گاہِ موسے را خدا طور آفرین باشد

مشو آشفتہ در مہرِ تابانِ رایہا نواب | پسندت آمد ایمعنی نہ دل باشد نہ دین باشد

قال الفقیہ

بجا مومن ز علمِ فقہ مغموم و حزین باشد | دلِ لامذہب از اجماع روز و شب غمین باشد

مکائدہای شیطان فقہ را گفتن نمی شاید | مگر لامذہبان را قولہا اکثر چنین باشد

فرنگِ راے گفتن کے بود فرہنگ دینداری | برین آئین و دین از آن و این صد آفرین باشد

فقیہ آندم کہ بر طورِ معانے در سخن آید | کلیم ست و ید بیضاش اندر آستین باشد

کسے کامد طریقِ شرعِ دین شد رہنمای او | چہ غم دارد کہ رہزن چون تو اش اندر کمین باشد

نگردد بر عجوزِ دہر مائل مردِ راہِ دین | ہمانا چشم در راہِ وصالش حورِ عین باشد

مدہ نسبت بہم با خاکِ طیبہ مشک را عاجز | خطا کردی کجا ہمسنگِ قدرش مشک چین باشد

قال السفیہ

حیف ست کار رای پرستان دگر نہ شد | این خاکِ تیرہ در کفِ یاران چو زر نشد

حرمان نگر کہ ہمتِ سنّیِ پاک دین | صد رہ بحالِ راے رسید و اثر نشد

نازم بجذبِ سنت سر در کہ بر درش | دل رفت آنچنان کہ مرا ہم خبر نشد

ہر چند راے را گزیدم براے خود | شادم کہ تلخ کامے من زین شکر نشد

نواب رو نمود بتالیفهاے خود | انواع راے را و کسے را خبر نشد

قال الفقیه

کس بے فروغ راے ز اہلِ بصر نشد | ہر کو کبے مقابلِ شمس و قمر نشد

بے فقہ کس نیافت ز جمعیت آبرو | بس قطرہ کان گرہ شد و اما گہر نشد

از مہر سنگ لعل و دولت گشت خون رنگین | عیبت بکسب علم دریغا ہنر نشد

عالم ز علمِ فقہ شدہ بہرہ ور دلے | سنگ ست یا دلِ تو کہ در وے اثر نشد

انکارِ فقہ و دعوے اسلام مرحبا | این کار کارِ تست ز ہر کارگر نشد

عجز و نیاز شیوۂ عاجز بود مدام | مغرور مست چہ تو بزور و بزر نشد

قال السفیه

نسیمِ جنت از گلزارِ بطحاے تو مے آید | دُرِ شہوار سنتہا ز دریای تو مے آید

دلش بر کندن از تقلید و آوردن سوے سُنت | ز لعل گوہر افشانِ دل آرای تو مے آید

تقابُل نیست در رای و سنن ای مدعی لکن | طرف گشتن باسکندر ز دارای تو مے آید

تو خورسندی کہ تقلیدِ کسان روشنگرت گردد | جہان در چشمِ من تاریک از رای تو مے آید

دگرا حرام کویت بستہ نواب از سرِ شوقی | خوشت بادا کہ از خود رفتہ در جای تو مے آید

قال الفقیه

ز ہر جانب مقلد در تمناے تو مے آید | رود ہر قطرۂ کز خود بدریاے تو مے آید

خدارا کورے چشمِ عدو را نیز زائل کن | کہ کار سرمہ از خاکِ کفِ پاے تو مے آید

دل از کف بُردن و از مہربانی دلدہی کردن | ز روی دلکش و رای دل آراے تو مے آید

چمن آرائی رائے دل آرایان کند ہر دم | نسیمِ جانفزا ہر گہ ز بطحاے تو مے آید

علاجِ تلخکامانِ فراقت یاسِ بے احمد | بشکر ریزے لعلِ شکرخاے تو مے آید

مدارا از فتنهٔ دجال خوبان باک ای عاجز | چو دفع شر اشرار از مسیحای تو می آید

قال السفیه

علاج درد دل از رای پرهذیان نمی آید | بجز عکس رخ سنت بچشم جان نمی آید
سنن را بنده ام ناخوانده رسم جاهلیت را | بسوی قبلهٔ بدعت رخ ایمان نمی آید
علاج بدگمانیهای من باری نتوانی | ز تو در خاطر من وقعت پیمان نمی آید
بحشری که رسد رائی بجالم چون درین فرصت | بدرد من نمی سازد پی درمان نمی آید
چو دیدم زائر نواب را از سرزمین هند | بخاطر هیچ یاد از کشور ایران نمی آید

قال الفقیه

قرار از درد نادانی بنادانان نمی آید | علاج این مرض حاشا که از لقمان نمی آید
نصیحت میکنم بشنو علاج خویش کن لیکن | بجز رای صحیح این درد را درمان نمی آید
تو از تقلید شوکانی چرا دامن نیفشانی | که غیر از خار و خواری هیچ از شوکان نمی آید
چه داری بوی راح و فلاح از شوک شوکانی | که از خار مغیلان نفحهٔ ریحان نمی آید
مطیع دیو گشته بندهٔ فرمان نفس آمد | براه راستی آن خصم نافرمان نمی آید
مخالف گر تو آویزد ای عاجز مدارا جا | که خار اصلا بکار ناوک و پیکان نمی آید

قال السفیه

خبری از یمن نمی آید | بوئی از پیرهن نمی آید
نشتر غم بدل چرا نه خلد | خواستار سنن نمی آید
بوی عطری که از حدیث شمیم | هرگز از یاسمن نمی آید
از تو اخذ حدیث پیغمبر | در زمان فتن نمی آید
ترک سنت گزیدن بدعت | از تو آید ز من نمی آید

های اہلِ قیاس را سنت | ہیچ جان در بدن نمی آید
یاد نواب نیست در قنوج | ہیچ کس از وطن نمی آید

قال الفقیہ

از کس این مکر و فن نمی آید | از تو آید ز من نمی آید
علم از اہلِ رای حاصل کن | مشک غیر از ختن نمی آید
انچہ آید ز علمِ فقہ و حدیث | از گل و یاسمن نمی آید
سخن مختصر ہمین کہ ز تو | طرز اہلِ سخن نمی آید
عطرِ قنوج شد دماغ آشوب | تا نسیم از چمن نمی آید
زنِ دنیاست مدعی عاجز | کارِ مردان ز زن نمی آید

قال السفیہ

دلی کان سوی سنت مائلِ پرواز میگردد | اگر ہم طالعِ گنجشک باشد باز می گردد
صریرِ خامہ ام مژدہ بخشد متصل ما را | کہ انجامِ محدث خوشتر از آغاز می گردد
در افشای سُنن جرمی بنا شد شیخ ملت را | سفالِ رای یاران از گہر ممتاز می گردد
بجنت می برد سنت خوشا سر سبزی طالع | زہی محرومی آنکس کزین در باز می گردد
صفیر بلبلش از روضہ سنت دہد یادم | کہ با نواب والا جاہ ہم آواز می گردد

قال الفقیہ

مدام از حضرت حق کار ما با ساز می گردد | بصبح و شام این در بر رخ ما باز می گردد
چہ یازی چنگ بہر جنگ باز آزین تگاپوہا | شکارِ صعوہ از تائید ایزد باز می گردد
تو اسرار احادیث و کتاب از فقہ حاصل کن | صواب و نا صواب اینجا ز ہم ممتاز می گردد
چنین گرمی سرائی نغمہای خارج آہنگان | جہانی برہم و درہم ازین آواز می گردد

کتاب و فقه و سنت هر سه اندر خلوت و جلوت | با اهل دین رفیق و مونس و دمساز میگردد

زبونے تا کجا سازم من و تیغ زبان عاجز | که خصم از طنز و طعن اهل دین طناز میگردد

قال السفیه

لب که از سنت روایت میکند | طوطے از شکر حکایت میکند

هر که مے گوید حدیث مصطفے | بر دل مسکین عنایت میکند

بهر دور از نیستان نالد قلم | بشنو از نے چون حکایت میکند

جان دور افتادهٔ شهر رسول | از جدائے ها شکایت میکند

هر که مشتاق نجات اخروی ست | جانب سنت رعایت میکند

تیغ تقلید کسانم کشته بود | لعل جان بخشے حمایت میکند

پیش نوا بم مخوان دیوان راے | سنتے اورا کفایت میکند

قال الفقیه

مولوی از خود روایت میکند | وز خدا گویا شکایت میسکند

کلکت از دست تو می نالد مدام | بشنو از نے چون حکایت میسکند

دوری از اجماع و با تو نفس تو | از جدائے ها شکایت میسکند

بهر رزم آرائے لا مذهبان | راے زن از رای رایت میسکند

هر مقلد پیشه را قول امام | در طریق دین کفایت میسکند

لطف حق تائید بر عاجز مدام | میکند بے حد و غایت میسکند

قال السفیه

شد مشرف ز احادیث پیمبر کاغذ | نقطها گو هر یک دانه بود بر کاغذ

صفحهٔ عارض گل بهر نوشتن شاید | در خور سنت سرور نبود هر کاغذ

بروی قرطاس سیه مشو داز نقش خرد / نشود کاشش درین ملک میسر کاغذ

می نویسیم ثنای سنن سرور را / هان بیارید بمن از ورق زر کاغذ

تا حدیث صفتِ طیبه نوشتم نواب / گشت چون عرصهٔ گلزار معطر کاغذ

قال الفقیه

گرچه هنگام رقم مے کنے از زر کاغذ / حرف تو در نظر آید چو خزف بر کاغذ

تا کجا بر رقمِ فقه خطِ نسخ کشے / قلت اشک فشان آمد و شد تر کاغذ

خطِ سن در صفتِ رای خطوطِ شمس ست / یکند کسب صفا چون مه انور کاغذ

خطِ بطلان شمرم کاغذ بادی دانم / کلکِ بمغز تو گر مشق کند بر کاغذ

کوری از جهل نداے که سواد عاجز / سرمهٔ دیدهٔ بینا بود اندر کاغذ

قال السفیه

تراز فتنه بود هر طرف سپاه دگر / زجور راے تو هر گوشه داد خواه دگر

هوای راے برد از رهِ سنن دل را / بجز خداے ندارم بران گواه دگر

بیا بگلشن سنت که رنگ و بو بینے / نزدید از گل تقلید جز گیاه دگر

بکش بتیغ خرد والهانِ سنت را / نکرده اند بجز پاسِ حق گناه دگر

زبهر خدمتِ بدعت درین زمانِ فتن / بخانه ات نبود غیر راے واه دگر

زتند بادِ حوادث که می وزد از رای / بجز حدیث نباشد مرا پناه دگر

زرای جز تو به پیش که نالم اے نواب / که نیست جز تو درین ملک پادشاه دگر

قال الفقیه

باهلِ دین بود امروز عز و جاه دگر / که در مدینهٔ ما هست دین پناه دگر

چگونه راه برے در مدینهٔ اسلام / ترا طریق دگر هست و رسم و راه دگر

بملک شرع مسلّم بود فقیهان را — نگین دیگر و تاجِ دگر کلاهِ دگر
کتاب را بود آثارِ دیگر از تفسیر — حدیث را ز قیاس ست دستگاهِ دگر
قیاس و رای دو تا شاهد اند عادل و بس — بامرِ حق چه ضرورت بود گواه دگر
بتاز بر سرِ افواج دشمنان عاجز — رسد ز غیب بامداد تو سپاه دگر

قال السفیه

ستم از نشّهٔ دین دهر بکام ست امروز — بادهٔ میکدهٔ طیبه بجام ست امروز
منار روی خود ای رای سیه‌جرده برو — جلوهٔ از سُنَنم ماهِ تمام ست امروز
رندِ ما را که بجز میکده جایش نبود — بین که در زاویهٔ طیبه مقام ست امروز
داروی از سُنَنم کن که ز دودِ آرا — بد دماغِ منِ بیچاره زکام ست امروز
عالمی رامِ حدیث آمد و تقلید گذاشت — لله الحمد که ایام بکام ست امروز
ناصحا چون نزنم دست بقرآن و حدیث — آن کدام ست که بی‌شاهد و جام ست امروز
بعد نواب کسی نصرتِ سنّت نکند — رقمِ خامهٔ او مسکِ ختام ست امروز

قال الفقیه

شامِ میخانهٔ ما روشنِ بام ست امروز — آفتابم ز رخِ دوست بجام ست امروز
جلوهٔ رای کند بسکه جهان آرائی — سحرِ مدعیان تیره چو شام ست امروز
هر که در چار جهت سالکِ راهِ شرع ست — پیرو رهبریِ چار امام ست امروز
جلوهٔ رای مرا ماه تمام ست امشب — روشن از مهرِ سُنَنها در و بام ست امروز
نسبتِ ماه مناسب بشب آمد تو مگو — جلوهٔ از سُنَنم ماهِ تمام ست امروز
آمد این بیخردی باعثِ محرومیِ تو — ورنه فیضانِ خرد بر همه عام ست امروز
بهرهٔ ناکامیِ فرداست عدو را عاجز — گرچه از گردشِ ایام بکام ست امروز

قال السفیه

تو از سرِ هوس رای این و آن برخیز / سُراغِ سنت جانان کن و جوان برخیز
حریفِ رای مشو اندرین تفقه چیست / ز فرقِ شعلهٔ تقلید چون دُخان برخیز
مجو فضای ریاضِ سخن ز کنجِ قیاس / ازین خرابه بگلگشتِ گلستان برخیز
بگوی طیبهٔ سنت بیا و پا بشکن / سُبک چو باد ز بزمِ خردوران برخیز
مُباد مستِ رحیقِ خرد شود نواب / بگو بحضرت او از درِ مُغان برخیز

قال الفقیه

چو رای تست جوان از غمِ جهان برخیز / به پیرِ میکده بنشین و شادمان برخیز
بیا و رو بفقاهت درین سفاهت چیست / ز روی آتشِ تسفیه چون دخان برخیز
بجذبهٔ اثرِ رای آفتاب ضیا / چو شبنم از سرِ این باغ و بوستان برخیز
گرفت جام و صراحی بدست لاله و گل / تو نیز از پئے تقلیدِ این و آن برخیز
زبان و خامه سلاح سخنورست ای دل / پے مقابله با خنجرِ دستان برخیز
حریفِ رای شو و هم ندیمِ اهلِ قیاس / بهوشیان بنشین و زبے کشان برخیز
ز سنت ست ثبوتِ قیاس طعنه مزن / تو بیخرد ز میان خردوران برخیز
چو در سرت سرِ سرِّ اصابتِ عقل ست / باهلِ رای نشین و ز ابلهان برخیز
بطیبِ طیبه و بوے حدیقهٔ نبوے / چو باد ازین گل و گلزار و بوستان برخیز
برآر خرقهٔ تلبیس و پوش لُبسِ خلوص / بملک و مالِ جهان آستین فشان برخیز
بمسندے چه نشینی که هر زمان در گوش / ندا همیرسد از آسمان که هان برخیز
ترا که نیست نصیب از الست بادهٔ رای / برو بصومعه و از درِ مغان برخیز
بدوستی که خدا دوست باش چون با عاجز / بدوستان بنشین و ز دشمنان برخیز

قال السفیه

ای یار رای شیوه ز احوال ما مپرس	بیگانه از سنت ما ما چرا مپرس
خواهی دلت چو آینه روشن شود ز دین	بگذر ز رای زن و مدعا مپرس
از رای اهل رای نقود سنن مجو	یعنی ز مفلسان خبر کیمیا مپرس
باب سنن بدفتر ارباب رای نیست	یعنی بدرد خو کن و نام دوا مپرس
آگاهیش ز عالم علم حدیث نیست	آنکس که با تو گفت ز نواب ما مپرس

قال الفقیه

از بیخبر رموز کلام خدا مپرس	جز اهل رای راز الرا مپرس
دارو دین ز غیر مقلد مکن طلب	آن کسکه خود علیل بود زو دوا مپرس
خاک ره فقیه بس اکسیر اعظم است	احوال سیمیا خبر کیمیا مپرس
اسرار دین و سر حق از بیخرد مجوی	تدبیر ملک و راز ملک از گدا مپرس
بودی چه و چه هستی و باشی چه عاقبت	از نفس خود بپرس ز ما ماجرا مپرس
قول فقیه دار مسلم بجان و دل	چون عاجزی ای سفیه ز چون و چرا مپرس

قال السفیه

بروزگار سنن ساز و بی ریا می باش	بکار رای مبر رنج و با خدا می باش
چو غنچه کار خرد مشربان فرو بسته است	نسیم وار ز سنت گره کشا می باش
مرید رای پرستان مشو ز بیخردی	رفیق جرگهٔ آثار آشنا می باش
مجوی رای ز کس با حدیث مصطفوی	بغاوتی مکن و همدم وفا می باش

اسیر فتوی بیگانگان مشو نواب
مدام بر سر این راه رهنما می باش

قال الفقیه

زبندِ غصهٔ تقلیدِ دین رهاے باش | برآ ز بندِ خود و بندهٔ خدامی باش

کله ز سنت و تاج از کتاب اگر خواهی | ز سرِ غرور برهنه در لباسِ هامی باش

فتاده از کفِ تو عقدها بکارِ سنن | بزورِ ناخنِ آرا گره کشامی باش

مشو بجیفهٔ دنیا فریفته چو زغن | سعادتِ ابدے کن طلب همامی باش

نمیرسی بحقیقت بسعیِ خود کامے | خداشناس شوی از خودی جدامی باش

جماعتِ فقها رهنماے راهِ حق اند | تو پیروی صفت سایه در قفامی باش

بغیرِ فقه عمل بر حدیث نتوان شد | به رایِ صائبِ خود این از خطامی باش

اگرچه بر سرِ باطل بود دعا جنز | تو حق پسندی و حق گوی و حق نمامی باش

قال السفیه

بگذر ز جنگِ زید و عمر بر سرِ حصص | دانی گزین ستیزه نزاید بجز غصص

گر صاحبِ فصوص شنیدی حدیثِ نز | در سنتِ رسول نوشته هزار فص

در گلشنِ سنن گلِ آزادگی بود | جان در تنم ز رای تو کالطیر فی القفص

نسبت میان رای و روایت کجا بود | آن گرا عمر شمرده شود این بود اخص

سنت چو تیغ قطعِ دلیلِ خرد کند | تاویل را گذاشته ایم لبوے نص

نواب گو فسانهٔ سنت که دلکش است | تو یوسفی و قصهٔ تو احسن القصص

قال الفقیه

ذاتِ نبی که مصحفِ ناطق بود به نص | افسانهٔ جمالِ وی است احسن القصص

یوسف عزیزِ مصر شده او حبیبِ حق | صاحب خرد شناسد اهم را خود از اخص

از ضربِ زید خوار بود عمرو دائما | و ز اهلِ رای بیخرد افتاد در نغص

بیکار او فتاد خرد در دماغ تو — کالطیر فی المغارة والطیر فی القفص
از دعا نسافت آمده نالان معتلدین — فی الدین قد فتنت وقد جئت بالغصص
شد قسمت تو بیخردی قسمتم خرد — هر شخص حصه ز ازل یافت اخصص
عاجز جدا ز فقه مدان حدیث را — خاتم دل فقیه و حدیث ست جای فص

قال السفیه

چو طعن بر تو کند در سخن خرد مرتاض — تو شاد باش که لابد بود ازین احماض
تمام فیض بود حرف سنت از لب پاک — همیشه فیض رسان باد آن لب فیاض
ز نقش خبری نیست قدر و قیمت آن — حکیم بزم خرد را ازو بود اغماض
علاج خاطر درماندگان بسنت کن — که عاجز ست طبیب خرد درین امراض
حدیث حضرت نواب دل ربود مرا — دمیکه ذکر خردمی نگاشتم به بیاض

قال الفقیه

ز جهل و بیخردی بهتر ار کنی اغماض — که نیست پیش فلاطون علاج این امراض
بسعی غیر مقلد سپید رو نشود — سواد وجه نگردد بشست و شوی بیاض
ابیر رای سوادی کسی نشد روشن — بچشم دل نگر این نکته کن رقم به بیاض
گرفتم اینکه تو علامهٔ زمانستی — چو علم فقه ندانی نه ای مرتاض
چو عاجز ار بتأمل نظر کنی دانی — که بر دمیده چه گلها درین شگفته ریاض

قال السفیه

ساقی بیا که موسم عیش ست و انبساط — خواهم شدن بسیر سخن اهدنا الصراط
ما را ز عمر شیب چه حاصل بود ز رای — چون در شباب پا ننهادم بران بساط
پرهیز فتنها ز خرد در کمین تست — سنت بگیر و چنگ بدامان احتیاط

سنت گزین نه رای که مرگ ست در پیت | هرگز قیام نیست ترا اندرین رباط
نواب شرم آیدم از حضرت نبی | جز سنتش به رای نسازم باختلاط

قال الفقیه

الحمدلله اینکه بود دردم از نشاط | ایاک نستعین و دگر اهدنا الصراط
طی کن بساط جهل بسیط و فقیه شو | زان پیش کز بسیط زمین میکنی بساط
از باب احتراز و زهاب اجتناب | با مومن ارتباط و بمسلم کن اختلاط
کعبه رباط طاعت و خلقی مصلیش | افگنده اند چار مصلا دران رباط
سجاده گر چهار بود جاده هم چهار | یک خانقاه و صومعه یک منزل و صراط
زاشعار آبدار تو عاجز عدو گریخت | دانی که سگ گزیده کند زاب احتیاط

قال السفیه

شد خاطرم از کتاب محظوظ | وز سنت مستطاب محظوظ
بوی خردم کند پریشان | گردم نه ازین گلاب محظوظ
صد شهر خرد نموده ویران | گشتم ز دل خراب محظوظ
هرچند سخن ز نامه رای | طبعم شده زانتخاب محظوظ
بر چرخ سخن برفت نواب | شد ذره ز آفتاب محظوظ

قال الفقیه

شد جان من از کتاب محظوظ | چون تشنه جگر ز آب محظوظ
دل مست ز باده الست ست | هستم ز دل خراب محظوظ
سرگرم حسبتم که باشد | سرمازده ز آفتاب محظوظ
دنیا طلبید و مدعی گشت | از وهم و خیال و خواب محظوظ

نامِ تو ز جاهلان گزیده — تکلم شده ز انتخاب مخطوط
عاجز ز کتاب سرخوش آمد — چون باده کش از کباب مخطوط

قال السفیه

مستِ حدیث راز مے ارغوان چه حظ — رنجور را ی راز مسیح زمان چه حظ
از کف ربوده است دلم را حدیثِ او — ما را ز پئے گرفتنِ تقلیدیان چه حظ
چون راے کس بسنتِ سرور نمیرسد — از جستجوے معرکۂ امتحان چه حظ
امکان نداشت دست بسنت رسیدنت — از آرزوے وصلتِ حورِ جنان چه حظ
آنرا که بے اطاعتِ سنت بطیبه رفت — نواب گو ز قربتِ آن آستان چه حظ

قال الفقیه

از پاکے فقیه به بد طینتان چه حظ — گو بوی گل خوش ست جُعَل را ازان چه حظ
از پندِ اهلِ راے به نابخردان چه سود — بیمار جهل را ز مسیح زمان چه حظ
آن کس که از مدینۂ اسلام خارج ست — گو حکمران شده ست بهندوستان چه حظ
مردی کجا چو مرد بود تحتِ حکمِ زن — زین خانی و بهادری و خان و مان چه حظ
طوطے ز لا اله موحد نمے شود — با مردِ بے عمل ز زبانے بیان چه حظ
زاجماع ذوقِ سیرِ سپهر حاصلت شود — بی دوستان ز سیرِ گل و بوستان چه حظ
معنی طلب مثالِ دلِ اهلِ معرفت — لفظِ حدیث اگر بودت بر زبان چه حظ
این هرزه نالیت بر عاجز چه باد هست — آنرا که درد نیست ز آه و فغان چه حظ

قال السفیه

حدیثِ لعلِ تو آغاز یافت در مطلع — سزد فسانۂ ارباب راے در مقطع
بوصفِ سنتِ سرورِ جنان غزل خوانم — درے ز رحمتِ ایزد کشود هر مصرع

هزار میوهٔ ایمان دهد بعکس خرد / ز سست شاخ حدیثے عبث درین مزرع

مرا بس اینکه شوم منتفع بعلم سخن / فقیه مدرسهٔ راے و علم لاینفع

ز کنج راے برآمد بوسعت سنت / که جمع خاطر نواب ماست از مجمع

قال الفقیه

نوشته ام غزلے طعنه زن درین مجمع / که مقرعه بزند بر سر تو هر مصرع

ترا که شیرهٔ چشمے کجا خبر باشد / که رای مهر جهانتاب ماست و دل مطلع

تو روبهی چه کنے با مقلدان شیرے / که شیر گیر بود هر غزال این مرتع

ترا چه بهره ز علم سخن بود بی رای / تمام سعے تو لا حاصل ست و لا ینفع

بروے فهم تو علمت حجاب اکبر شد / ترا گمان که عروسیست در ته مقنع

بعجز کوشش چو عاجز بجاه و مال منال / عروس دولت تو رو نهفت در برقع

قال السفیه

بسنت گشتم از هر کار فارغ / بگلگشت چمن از خار فارغ

سرت گردم که پیش حجت تو / مقلد گشت از اغیار فارغ

بشوق شاه سنت نخسپم / نباشد مرد شب بیدار فارغ

بذکر سنتم از رای غافل / بکار یارم از اذکار فارغ

مرا شک نیست در اوضاع نواب / که یک دم نیست از آثار فارغ

قال الفقیه

چرا نشینے از پیکار فارغ / ز طعن و طنز خود را دار فارغ

بطعن اهل دین داری سروکار / زمانے نیستی زین کار فارغ

فنون جهل آموزے دریغا / ز علم دین شدے یکبار فارغ

مکافاتِ عمل یابے سرانجام | مباش از کارِ ناہنجار فارغ
بکیدِ نفس و شیطان خو گرفتے | نشستی در صفِ اغیار فارغ
حذر کن از دلِ پر سوزِ عاجز | مباش از آہ و آتشبار فارغ

قال الفقیہ

عمرِ یاران زمان شد در پے آرا تلف | قل لہم ان ینتہوا یغفر لہم ما قد سلف
جرعۂ کز ساغرِ اہلِ سخن ریزد بجای | خاکِ آن بر خونِ اربابِ خرد دارد شرف
نکتۂ سنت مجو از خاطرِ تقلیدیان | گوہرِ آثار را جا نہاے پاک آمد صدف
عشوۂ سنت رسا قے دل برد از اختیار | گر ببزمِ راے گیران ہم شود ساغر بکف
غمزۂ خونریزِ آرا سیفِ لا آمن کشد | لعلِ جان بخشِ سنن گوید نوید لا تخف
کے گرفتارِ بتانِ راے این و آن شود | ہر کہ چون نواب شد تیرِ ملامت را ہدف

قال الفقیہ

این صدا آمد بگوشم از درِ حق بی شغف | مرحبا عبدی تعالَ اہلاً و سہلاً لا تخف
خلعتِ لطف و عطا ہست انچہ کرد او مرحمت | تحفۂ عجز و نیاز ست انچہ من بردم بکف
جمع آرا از یمین و اہلِ تقوے از یسار | جانِ پاکان یکطرف خیلِ ملائک یکطرف
ناگہان دیدم گروہی پاے در زنجیر و بند | جملہ چون زنجیر نالان سینہ پر از تاب و تف
گفتم این مشتِ گرفتاران ہمانا کیستند | شد ندا کازادگانِ بندِ تقلید از سلف
گفتم آخر چیست تدبیرِ خلاص الہام شد | توبہ از کردار کز وی عمرِ شان گشتہ تلف
برخلافِ راہِ اسلافِ خود این رہ میروے | در جہان یارب مبادا چون تو پورِ ناخلف

این حکایت بر تو عاجز خواند و بشنو ہوشدار | تا ازین خواری رہا گردی و ہم یابی شرف

قال الفقیه

خوشا تمسک سنت بطرز اهل طریق / زهی نصیب من بنده حبذا توفیق

طریق پرخطر دین و کاروان قیاس / حدیث بدرقه خواهیم اندرین تعویق

بجز شناختن رسالۂ کامل و ناقص / وگرچه سود مقلد ترا ز فکر عمیق

بپاس خاطر تقلید کے زحق گزرم / که در خزینۂ اندیشه نیست جز تحقیق

بہ محفلے که ز تالیف من رود حرفے / ندا کنند ز هر سو تعال یا صدیق

قال الفقیه

میان چار جہت هست بس چهار طریق / که هر یکے بحقیقت بود رهِ تحقیق

براستی که ره راست راستان رفتند / تو خود زکجروی خود فتاده در تعویق

بود تمسک اهل خرد بعلم سنن / وگرنه چون تو شدندے به بحرِ جهل غریق

بہ نسبت فقها طعنه زن شدے از جهل / هزار حیف که محروم ماندے از تحقیق

چو نا خداست خدا نیست غم ترا عاجز / هوا مخالف و باشد اگرچه بحر عمیق

قال الفقیه

مرد آن بود که در پئے ایمان شود هلاک / از رشک بلبلے که ببستان شود هلاک

گردم فدای همت مردانۂ کسے / کاندر تلاش سنت جانان شود هلاک

دارم بکنج اقیه رشک از کسے که او / در جلوه گاه حضرت قرآن شود هلاک

نازم که من بکشتیِ سنت نشسته ام / مرد خلاف سنّه بطوفان شود هلاک

نواب دست زن بسنن بگذر از خرد / هرگز مباد چون تو بعصیان شود هلاک

قال الفقیه

مرد آن بود که در ره ایمان شود هلاک / صفها زند بخاک و بمیدان شود هلاک

دریای بی کنار بود دین فقیه نوح — بی نوح قوم جمله بطوفان شود هلاک
تقلید ناگزیده عزیزی که جان دهد — نادیده ملک مصر بزندان شود هلاک
بیراهه چونکه زورق خود راند مدعی — ترسم ز موج لطمهٔ عمان شود هلاک
بی رهبری عقل چسان پی بری بدین — چون تو کسی بباد بصیان شود هلاک
عاجز تو بهره گیر شو از چشمه سار عقل — بیعقل در سراب بیابان شود هلاک

قال الفقیه

آمد اندیشهٔ سنت بطلبگاری دل — فرصتش باد که دارد سر غمخواری دل
ترک تقلید بگو نصرت سنت فرما — آن می آشام کز و سر زده هشیاری دل
یک طرف سنت رخشنده دگر سو بدعت — طرف نور یقین نیست سیه کاری دل
عالمی گشت گرفتار هوای تقلید — کو طبیبی که کند چارهٔ بیماری دل
نه کتابی که درین غمکده مونس گردد — نه حدیثی که نشیند پی دلداری دل
چون ز غفلت سوی سنت نگرایم که مرا — بید هد دست بهم دولت بیداری دل
پای در کوچهٔ تقلید کسی می لرزد — برد ربار فتادم ز گرفتاری دل
فتوم شیفتهٔ دفتر ارباب قیاس — یک حدیث لب جان بخش و پرستاری دل
من کجا راه کجا شیوهٔ تقلید کجا — دل اگر دبست بمن من بوفاداری دل
غازه آمد برخ شاهد سنت نواب — بعد الحمد بکار آمده خونباری دل

قال الفقیه

جهل چون تیغ کشد از پی خونباری دل — جز خرد کیست که آید بمددگاری دل
طبع دلدار ز اجماع نگردد برهم — زلف او کی شود آشفته زبیاری دل
هر که دل بست بتقلید ز کونین برست — بود آزاد مقلد ز گرفتاری دل

سهل شمار دل آزار بی اهل تقلید | عشق لرزد همه بر خویشتن از زاری دل

بند تقلید گسستی و مقید بخودی | کس گرفتار مبادا بگرفتاری دل

من و تقلید امام و سنن و فقه و کتاب | تو و شوکانی و تلبیس و سیه کاری دل

نیست جز آن لب جان بخش و دم پاک فقیه | مرهم زخم نهان چاره بیماری دل

انّ فیهم مرضا زادهم الله مرضا | تو ازین قومی و شد خصم تو بیماری دل

ناز مفروش که باشد همه نقصان سودت | هیچ کارت نبود غیر زیان کاری دل

دل کجا راه کجا غیر معتقد ز کجا | تو و بیزاری دل ها و طلبگاری دل

چه عجب عاجز اگر خصم تو بیدل باشد | که بیک لحظه نیاسوده ز خونخواری دل

قال الفقیه

تا جانب حدیث سنبی رو نهاده ایم | رای دریای خلق بیکسو نهاده ایم

هم جان بدان کتاب سماوی سپرده ایم | هم دل بران حدیث سمن بو نهاده ایم

ناموس چند ساله تقلید نیک نام | در راه طیبهٔ شهر دل چو نهاده ایم

ای دل بنقل کوش که ما نقد عقل را | با پارهٔ خزف بترازو نهاده ایم

پیش حدیث لعل لب یار دل نواز | بندی بپای رای زگیسو نهاده ایم

شاهی که جز بر و نتوان گشت روی خویش | سوی حریم محترم او نهاده ایم

از صندل خرد نفزاید بجز صداع | سر در خیال دوست بزانو نهاده ایم

چون بوی گل بعالم باقی سبک رویم | نواب رخت رای بیکسو نهاده ایم

قال الفقیه

دریا دراو سر یکه بزانو نهاده ایم | گوئی بروی سنگ در او نهاده ایم

ما قبله سوی کعبهٔ دل راست کرده ایم | وز کعبه سوی قبلهٔ جان رو نهاده ایم

سنجیده ایم مرتبهٔ اهلِ رای را | صد معدنِ گهر به ترازو نهاده ایم

سر از خیالِ سرو و صنوبر کشیده ایم | دل در هوای آن قدِ دلجو نهاده ایم

دامِ فسون و مکر ز ره باز چین که ما | سر در خیالِ آن سرِ گیسو نهاده ایم

ما را اندهٔ فریب به می ساقیا که ما | مینا ز کف بحسرتِ مینو نهاده ایم

مینوی ماست فقه و شرابِ طهور رای | بار رختِ خود ز میکده یکسو نهاده ایم

عاجز بیان فرقهٔ اعدا ز کلکِ خویش | تیغی بزور و قوتِ بازو نهاده ایم

قال السفیه

منکه از رفعتِ سنت بفلک ساخته ام | پیش رای تو نه هرگز سپر انداخته ام

روی برتافتن از من نه مسلمانی هست | منکه ابروی سنن قبلهٔ خود ساخته ام

تکمهٔ چاک گریبانِ ندامت مپسند | آن سری را که بیادِ سنن افراخته ام

نشوم شیفتهٔ بازیِ اربابِ قیاس | منکه دل را بحدیثِ نبوی باخته ام

بعد الحمد که در دورِ فسادِ تقلید | بصحاح و سننِ ثابته پرداخته ام

تیغِ سنت بکمر خنجرِ آثار بدست | بر سرِ لشکرِ اربابِ خرد تاخته ام

در گلستانِ روایت تمنای حدیث | سرو آزاد ترا همنفس فاخته ام

حیله سرمایهٔ فتوای مقلد باشد | من و سنت که دران ساده و بی ساخته ام

بطفیلِ سننِ خیرِ بشر چون نواب | رایتِ فتح و ظفر بر خرد افراخته ام

قال الفقیه

با مددگاری آرا به عدو تاخته ام | خنجر از را ز الف تیغ و علم ساخته ام

فوجِ آراسته بین لشکرِ اجماع یسار | با چنین دبدبه بر بیخبران تاخته ام

هر ستنی را که درآویخته خون ریخته ام | هر سری را که سر افراخت انداخته ام

بردہ ام برد مکرّر بصحاح ستّہ
مدعی ششدر ازان شد که دو شش باخته ام

میخورم باده بیاد لب جان بخش حبیب
دشمنان را همه خون در جگر انداخته ام

وصف آرا چمن آرای من آمد آرے
ذکر الله ست همه زمزمهٔ فاخته ام

چه زند حرف عدد در بر من لے عاجز
کز قلم در صف معنی علم افراخته ام

قال السفیه

چند برای کسان مائل و غافل باشم
سنتم بس که ز طوفان لب ساحل باشم

عالم از جلوهٔ آثار بمینو ماند
من بیک دیدهٔ پر خون تو مائل باشم

فتح باب نشد از گردش آرا ما را
بعد ازین گوش بر آواز دل باشم

پسند آنکه جدا از سبق سنت حق
تختهٔ مشق صد اندیشهٔ باطل باشم

میکند بحث خرد خاطر نواب زبون
از حدیث لب جان بخش تو سائل باشم

قال الفقیه

من نیم آنکه بافسون تو قائل باشم
ندهم دل بتو سر تا قدم ار دل باشم

جامه هر چند ز مصحف ببرت باشد لیک
من نیم آنکه به تلبیس تو مائل باشم

رای در دیدهٔ من مهر جهان آرا هست
میکنم کسب صفا تا به کامل باشم

جرس آخر بفغان گشت مقلد بدلم
روز و شب بسکه بدنبالهٔ محمل باشم

برده ام ناقهٔ تقلید بسر منزل دوست
خود مرا چه بتو چه افتاد که در گل باشم

همچو عاجز بکف آرم گهر از لجهٔ دین
حیف باشد چه تو لب تشنه بساحل باشم

قال السفیه

سحر در شوق سنت چون نسیم از خویشتن رفتم
دل خون گشته را جای که دم اندر چمن رفتم

مقلد تلخ گفتن تا بکی چندے زبان درکش
که من از حرف شیرین نبی از خویشتن رفتم

مرا از بادهٔ آرا کجا مستی بیفزاید ... من و جام سخن با ساقی بدعت شکن رفتم

چه گرمی داشت با تقلید دیدم شیخ مذهب را ... صدای رای در گوشم رسید از انجمن رفتم

جگر صد زخم از تقلید و دل صد زخم از بدعت ... باین داغِ جفا از پیشِ یاران وطن رفتم

زکامم میرسد از نکهت آرای هندستان ... بشوقِ بوی خاصی در گلستانِ یمن رفتم

بهارِ سنتم بوئی وگر رنگی دگر دارد ... با آرا خندها کردم خرد را طعنه زن رفتم

مزن تیرِ ملامتها اگر من از پیِ ایمان ... متاعِ سنتی بر کف چو صدیق الحسن رفتم

قال الفقیه

سحر چون در هوای جلوهٔ سرو و سمن رفتم ... نقاب از روی رای افگندم و اندر چمن رفتم

برای سینه کاوی از قلم چون تیشه زن رفتم ... بشبخونِ عقیق کانِ شوکان تا یمن رفتم

من و تو هر دو پویاییم لیکن اینقدر فرق است ... تو رفتی راه شیطان و من همراه اهل سنن رفتم

بهارِ تازهٔ اجماع را نازم که هر گامی ... بسیرِ سنبل و نسرین و سرو و نسترن رفتم

ز حرفِ تلخ بیدینان مذاقم تلخ بود اما ... شنیدم تا حدیثِ شکرین شکر شکن رفتم

شده روشن سوادِ دودهٔ لاندهبان از زر ... ز رای خویش شمع افروز در سر انجمن رفتم

مقلد مشربم کوه و بیابان هر چه پیش آمد ... رهِ تقلیدِ مجنون یا طریقِ کوهکن رفتم

و زین صحرا که بسیارند غولانِ رهِ اهلِ علم ... رهِ تحقیق اگر خواهی بیا با که من رفتم

قال الفقیه

بیا که دفترِ ارباب رای پاره کنم ... دگر به پیش تو راز دل آشکاره کنم

من از خرابهٔ تقلیدیان گریزانم ... بشهرِ طیبه روم زندگی دوباره کنم

که گفتگوی مرا جز حدیث خوان داند ... سخن چو دیدهٔ خاموش از اشاره کنم

هزار نغمه زنِ گلشنِ سنن باشم ... زمینِ رای پرستی چرا اجاره کنم

اگر وے بزبانم حدیث راسے رود | تا آب طیبۂ سنت بسے غرارہ کنم
نماند گرسے سنت بدوستان نواب | صلاح آنکہ ازین انجمن کنارہ کنم

قال الفقیہ

بیا کہ دلق ریاسے تو پارہ پارہ کنم | ز چشمت انچہ نہان ست آشکارہ کنم
مدد ز صاحب شق القمر ہمے جویم | بیک اشارہ دل دشمنان دوپارہ کنم
بگو شغال بدان مشورت مناسب نیست | بامر خیر چہ حاجت کہ استخارہ کنم
چو احتساب مراہست کی روا باشد | کہ مے خورند حریفان و من نظارہ کنم
باہ گرم کنم نرم سنگ را چون موم | ز سنگ سخت ترآمد دلت چہ چارہ کنم
چہ حاجت ست کہ در آتش سقر فگنند | علاج شر شریران بیک شرارہ کنم
فقیہ شہرم و ہم مفتیٔ زمان عاجز | مرا رواست کہ منع شراب خوارہ کنم

قال السفیہ

منکہ ہر صبح نسیمی ز یمن مے بویم | گل سنت کہ رسد نکہت او می جویم
بادہ از میکدۂ علم یاسے نے خوردم | راہ شوکانی علامہ بسر می پویم
رفت ور وہی دہم از خار و خس رای کسان | من درین گلشن سنت نہ عبث می رویم
خندۂ رای پرستان زجہان دگرست | یاد سنت کنم و وقت سحر می مویم
انیکہ ذب میکنم از سنت او رای ترا | شبنمی پاکم و گرد از رخ گل می شویم
نیست بے فائدہ تالیف من عمدیدہ | شاہدے دارم و صاحب نظری می جویم
یافت تعلیم ز علامۂ شوکان نواب | بو بہ بوسے گل عطر یمن می بویم

بابز داستفتی ۱۱

قال الفقیہ

ہا ہمچو طوطی ست زراسے آئینہ پیش رویم | انچہ استاد ازل گفت ہمان می گویم

کر شده گوش تو از پنبهٔ غفلت ورنه
هست الحق همه حق آنچه که من می گویم

از نسیم سخنم غنچهٔ خاطر شده وا
نیستم همچو تو دلتنگ چرا می مویم

یکقلم تا نگرد دفتر تالیف ترا
شاعری نکته رسے داد گری می جویم

تو که با دستے گرد زره انگیزے
من که ابر کرم روے چمن می شویم

هست عاجز دل من بستهٔ تقریر فقیه
عاشق زلف و نه دل شیفتهٔ گیسویم

قال السفیه

بسوی طیبه ز دل خاستم بجان رفتم
اگر بروے زمینم بر آسمان رفتم

تو زیر سایهٔ آرا نشین و خوشدل باش
که من بسایهٔ پیغمبر زمان رفتم

سر در خاطر یاران رسالے تقلید ست
خوشم که من بهواے محدثان رفتم

هزار فتنهٔ نوبار دوا ز سپهر خرد
بآستان سخن از پے امان رفتم

ترا بهار خیابان عقل ارزانے
که من بشوق سخن تا در جنان رفتم

بجرعهٔ که ز میخانهٔ سخن خوردم
ز بند پیری دل رستم و جوان رفتم

تو در خرابهٔ آرای این و آن بنشین
که من بکوے حدیث نبے دوان رفتم

شراب کوثر سنت ربود دل از راے
تو جمع باش که من از در مغان رفتم

بملک طیبه رسیدم بجستجوی حدیث
نسیم وار بگلگشت گلستان رفتم

مقلدان خرد را که دشمن سخن اند
بذو الفقار احادیث خونچکان رفتم

سوار یکهٔ میدان سنتم نواب
بگرد من نرسد هیچکس چنان رفتم

قال الفقیه

براستے ره تقلید راستان رفتم
ز آستان سنے تا بآسمان رفتم

بود ز فتنهٔ آخر زمان دلم ایمن
که در حمایت پیغمبر زمان رفتم

حدیثِ من بشنو دل شگفته باش که من ... ببوے گلبنِ بے سایہ گل فشان رفتم

ترا ز کوی مغان موکشان بدر کردند ... ز راهِ دیرِ مُغان من شوجنان رفتم

اگر ا مجال زنا بخردان که سر بکشد ... بدستِ تیغ دو سر بسکه سرفشان رفتم

چو نقشِ پای تو ماندی بخاکِ حیرتُ من ... چو گردِ راه بدنبالِ کاروان رفتم

بفیضِ صحبتِ پیرِ مُغان سے ہے نازم ... که پیر آمده بودم ولے جُوان رفتم

عُبور کردم از افلاک در رهِ تقلید ... که ہمچو رستمِ دستان بہفتخوان رفتم

بہیچ روان نرسد کس بگردِ من عاجز ... زبسکه راست تر از تیر از کمان رفتم

قال السفیه

تا در رهِ حدیثِ مبارک دویده ام ... سر بر فلک زہمتِ والا کشیده ام

از جورِ را سے تیره ندارم شکاسیتے ... این گرگ را بقیمتِ یوسف خریده ام

گر از لباسِ رای معرا شدم چه باک ... شادم که با دامنِ سنت کشیده ام

بهرِ سفر براے زیاراتِ انبیا ... نصّے میانِ مصحف و سنت ندیده ام

آرے سفر بمسجدِ طیبه روا بود ... این حرف از کتابِ بخاری گزیده ام

زنارِ را سے باد مبارک باہل راے ... من سبحه را ز دستِ ثُریا کشیده ام

یکے جلوهٔ خرد بنشاند زپا مرا ... عمرے گذشت در پیِ سنت دویده ام

گیر انشد بخارِ خرد صحبتِ دلم ... از گلشنِ حدیثِ نبوت رسیده ام

ثواب جز حدیث مگو قصهٔ خرد ... فتواے صد ہزار مقلد دریده ام

قال الفقیه

من رای را ز جملهٔ خوبان گزیده ام ... جنسِ عزیز بود که یوسف خریده ام

زریچ پاره گشت دلِ خصم چون ترنج ... گر زروی رای بندِ نقابے کشیده ام

زنار بر میان بود و سبحہ در کفت
در مصحف ست نص و لو انہم سبین
سنن حج در حدیث ہم آمد براے او
در باغ دین تو سبزۂ بیگانہ بودۂ
وسنت کجا و دامن فہم سنن کجا
عاجز ز رہبرے فقیہان براہ راست

در کار دین ز دست تو صد عقدہ دیدہ ام
زین نص بفتوے تو خط رد کشیدہ ام
اے منکر حدیث ہمین نص شنیدہ ام
من ز ابیارے چمن آرا دمیدہ ام
آنا بخلق دست و گریبانت دیدہ ام
در منزل رضاے اسے رسیدہ ام

قال السفیہ

نمیدانم بہ بیداری ست یا در خوابے بینم
باکسیر حدیثش یافتم آخر بحمد اللہ
چہ حاجت باشدم او ز ختن شمعی تقلیدے
باب سنت قدسی نشاندم سوزش باطن
بہ جا جلوۂ تقلید در بزم خرد باشد
بداغ نامرادی سوزد لہاے مقلد را
جہان جان داد بریک جرعہ تقلید لب تشنہ

بلا گردان سنت بودہ نوابے بینم
یقینی را کہ ہمچون کیمیا نایابے بینم
کہ از عکس سنن عالم پر از مہتابے بینم
دل خود ز آتش تقلیدیان در تابے بینم
دل خود را برنگ برق پر بیتابے بینم
ترا بر شیوۂ مرضیۂ اصحابے بینم
من از جام سنن نواب را سیرابے بینم

۷۱ [illegible]

٤٢ [illegible]

قال الفقیہ

زنور راے عالم را آب و تاب مے بینم | برآمد آفتاب اما ترا در خواب مے بینم
سواد ہند ہم آخر ز نور راے روشن شد | نہانا در دلِ شب جلوۂ مہتاب مے بینم
نہ آبے در جگر دارے نہ تابے در بصر اما | دل و جان ز آتشِ تشنگی آب و تاب مے بینم
گذشتن از محیطِ دین بمن از فقہ آسان شد | بہر جامی نہم پا آب را پایاب مے بینم
بہ تقلیدِ سنے رفتند اصحابِ سنے یکسر | ترا محروم از رسم و رہِ اصحاب مے بینم
قبولِ خاطر آمد گفتگوے عاجزِ مسکین | کلامِ مدعی مردودِ شیخ و شاب مے بینم

قال الفقیہ

من نہ آنم کہ دگر روے بتقلید کنم | سنتے ورزم و دل زندۂ جاوید کنم
نہ پیامے ز حدیثے نہ کلامے ز سنن | خانہ در کوچۂ یاران بچہ امید کنم
مستِ الفت بسوے طیبۂ سنت رفتم | چند در مدرسہ تقلیدِ صنادید کنم
عاشقِ سنتم و دشمنِ اعداے حدیث | بہر رسواے تو این ہمہ تمہید کنم
چہ کنم جلوۂ تقلید پرستان نواب | برخ شاہدِ سنت ہمہ وادید کنم

قال الفقیہ

ہر کرامت ز مسیحا نہ بتقلید کنم | گرچہ دل مردہ بود زندۂ جاوید کنم
نہ خلوصے و نہ اخلاص و نہ صدق و صفا | با چنین خصلت و خو از تو چہ امید کنم
خیز و بخرام در ایوانِ وجوبِ تقلید | بر تو واجب روشِ راہِ صنادید کنم
بہرِ تفہیم بدان ست کلام تمہید | گوشمالے پس ازین با ہمہ تہدید کنم
ہستی از جلوۂ حالاتِ بواطن محروم | من ترا محرمِ اسرارِ مواجید کنم
گشت از راے منور دلِ من ای عاجز | کسبِ نور از اثرِ پرتوِ خورشید کنم

قال السفیه

بیادِ چشمِ او دیوانه وش از انجمن رفتم
بسر جامِ سخن گردیدم واز خویشتن رفتم

خرابی های بسیارست در بندِ خرد مندان
گرفتم دامنِ سنت سلامت از فتن رفتم

نگردد علمِ سنت بی تلاشِ فردِ دل حاصل
برنگِ خامه گریان در دبستانِ یمن رفتم

اگر از سنتِ من خاطرت غمدیده میگردد
ترا تقلید ارزانی که من از انجمن رفتم

شنیدنهای عطرِ فتنه آرا خطا باشد
ز بوی نافهٔ سنت به بازارِ ختن رفتم

خرد هرگز ببزمِ سنیان باری نمی یابد
کشیدم ساغرِ سنت زقیدِ باد من رفتم

بصد شوقِ شهادت تیرِ سنت بر جگر خوردم
زبیتابی بطوفِ خانهٔ ناوک فگن رفتم

نمیخواهم میان راسے کیشانم وطن باشد
خجل از بوی گل بسیار بیزارست و من رفتم

دماغِ نازکم با صاف و دُردِ کس نمے سازد
بشوقِ جرعهٔ از جامِ صهباے سخن رفتم

رسیدم سوی ہستے از عدم آشفتهٔ سنت
مپرس از ماجرای من که پیش از آمدن رفتم

مرا انواب بیتُ العشرهٔ سنت بود آخر
چه شد امروز گر از رای در بیتُ الحَزَن رفتم

قال الفقیه

نرفتی راهِ دین ای مدعیِ انسان که من رفتم
تو راهِ اَهرمن رفتی و من راهِ سخن رفتم

نمودی ترکِ اجماع و رهِ تقلید نگرفتے
به تیهِ گمرہے گمراه وا ماندے و من رفتم

بباغِ دهر دارستم زنیشِ شوکِ شوکانے
گل و نسرین بدامن کرده بیرون زین چمن رفتم

کتاب و سنت و اجماع و رای اندر نظر دارم
براه دین بهنجارِ فقیهانِ زمن رفتم

ببوی نافهٔ کز خاکِ طیبه آرزو دارم
نه قصدِ چین نمودم نے بسوی ملکِ ختن رفتم

کلامِ من بود عاجز همه لعل و عقیق آرے
بتاراجِ بدخشان و بیغماے یمن رفتم

قال السفیه

وزید در چمنِ دین صبای شاهِ جهان
شگفت غنچهٔ سنت برای شاهِ جهان

ببرگ رای کسی این بهار کی باشد
گرفت رنگ ز سنت حنای شاه جهان

اگر بچشمِ حسن ذپروران ندارد قدر
ز سنت آمده برگ و نوای شاه جهان

فدای جلوهٔ سنت بر آستانِ سنی
زهی سلاستِ فوقِ ادای شاه جهان

ره گریزندانند ز سنتِ جانان
اسیرِ بند گرانِ وفای شاه جهان

گرفت تاجِ زر از مهرِ شبنم و نواب
همان زپستیِ طالع گدای شاه جهان

دهد تجلیِ سنت لقای شاه جهان
هزار جانِ گرامی فدای شاهِ جهان

بگو برای برستان نهند دل برمرگ
که شد بلند ز سنت لوای شاه جهان

تتبعِ سننِ مصطفی بهر ساعت
فزود دولتِ ایمان برای شاه جهان

هر لیفِ دردِ خرد را که چاره طلب دارد
بجز حدیث نباشد دوای شاه جهان

فگنده تاره و رسمِ خرد پرستی را
ز آل علم سرایند ثنای شاه جهان

چسان حدیثِ پیمبر بدل نیاو یزد
که نیست رای پرستی سزای شاه جهان

هزار قطرهٔ رسمی برفگنند از پا
نگاهِ شهم ز چشمِ جفای شاه جهان

دوای سنتِ مهرو رطفیلِ همتِ اوست
دراز باد ستند ایا بقای شاه جهان

مسلم است به نواب ثنای سنت
بزیرِ سایهٔ بالِ همای شاه جهان

قال الفقیه

مسلم است ترا از برای شاه جهان
مدیح و وصف و ثنا و دعای شاه جهان

کجا تجلیِ سنت کجا لقای رخش
اگر کنی تو خوشامد برای شاه جهان

بحق اہلیہ زمینیان سخن زنا اہلے ست | باین صفت تو بناشی سزاے شاہ جہان
مرا چہ کار تو از بہر جمع مال و منال | کہ کنی تحمل ناز و داد اے شاہ جہان
بدولتش برسے بر بلندی از پستے | روا بود کہ کنے جان فدا اے شاہ جہان
بعین لطف و کرم سرفراز کرد ترا | بچشم سرمہ کش از خاک پاے شاہ جہان
زخواریت برہاند و بعزت برساند | بود بذات تو واجب ثناے شاہ جہان
باین ریاست و جاہ و حشم باین عزت | بنود چون تو گداے سزاے شاہ جہان
سپہر سفلہ نواز آمدہ کہ ساخت ترا | انیس و محرم خلوت سراے شاہ جہان
کتاب و سنت و فقہ ست ورد ما ہر آن | وظیفہ ات شدہ ہر دم ثناے شاہ جہان
پناہ ماست بظل لواے حمد بحشر | پناہ تو اگر آمد لواے شاہ جہان
ولیکن اینہمہ جاہ و جلال و عز و حشم | بود ترا بجہان تا بقاے شاہ جہان
من و سر من و خاک در شہ صلعم شاہان | تو و سر تو و بال ہماے شاہ جہان

بنعت پاک نبے در غزل تو ای عاجز
ردیف شاہ شہان کن بجای شاہ جہان

کنیم کہ شرح دہم وصف ہاے شاہ شہان | چو خود خدا شدہ مدحت سراے شاہ شہان
عیان ز معنے لولاک شد کہ پیدا کرد | خدا زمین و زمان را براے شاہ شہان
مس وجود زرد قلب من عیار شود | بدستم آید اگر خاک پاے شاہ شہان
بہ نیم جان چہ برایم ز عہدہ ایثار | ہزار جان مقدس فداے شاہ شہان
بعرصہ دو جہانم ز حادثات چہ غم | چو سایبان سرم شد لواے شاہ شہان
جہان و ہر چہ در او ہست از جمال و کمال | کم از پشیز بود در بہاے شاہ شہان
بملک و مال زند پشت پا ز استغنا | کسیکہ ہست چو عاجز گداے شاہ شہان

صلی اللہ علیہ وسلم

قال السفیہ

بیا بمدرسۂ دین و درس خدمت کن
خرد وران پے تقلید گر کربندند
شکارِ زاغِ قیاسِ کسی سزاے تو نیست
بسے بنزمِ خرد رفتی و زیان کردے
بنزمِ راے تقلیدیان مشو ہمدم
زراہِ زندہ و مردہ چہ سود دست دہد
غبارِ راے بافلاک میرود نواب

ببند بابِ خرد اتباعِ سنت کن
تو در طریقِ سنن کوش و ترکِ بدعت کن
برای صیدِ ہماے حدیث ہمت کن
وے بصحبتِ اہلِ حدیث رغبت کن
کتاب و سنتِ سرورِ گزین و خدمت کن
گرت ز دست برآید بلاغِ سنت کن
نشانِ آبِ سنن بر خدا حوالت کن

قال الفقیہ

بیا بہ کعبۂ تقلید رو بطاعت کن
کشادِ کارِ ت از اہلِ ریا بود مشکل
کنے بخانۂ دین رخنہ چند چون موشان
بسانِ زاغ و زغن چند میخورے مردار
مکن تو غرّہ بنواے بے سفاہتِ خود
بہشت نقد اگر دارے آرزو عاجز

پس اقتدیتُ بھذا الامام نیت کن
برو بخدمتِ اربابِ راے و خدمت کن
حذر ز برہمی این کہن عمارت کن
شکارِ طائرِ معنی ببالِ ہمت کن
بہ تختِ راے نشین شاہے فقاہت کن
بیا بہ یثرب و از خاکِ ہند ہجرت کن

قال السفیہ

حضرتِ فرقانِ من برد دل و جانِ من
این دلِ حیرانِ من دالہِ نامِ سنن
یوسفِ کنعانِ من مصرِ ہدایت تراست
شمعِ شبستانِ من سنتِ پرنور تست

برد دل و جانِ من حضرتِ فرقانِ من
دالہِ نامِ سنن این دلِ حیرانِ من
مصرِ ہدایت تراست یوسفِ کنعانِ من
سنتِ پرنور تست شمعِ شبستانِ من

نخبۂ ایمان من دست بسنت زدن — دست بسنت زدن نخبۂ ایمان من

روضۂ رضوان من بزم حدیث سنے — بزم حدیث سنے روضۂ رضوان من

والہ فرقان من حضرت نواب من — حضرت نواب من والہ فرقان من

قال الفقیہ

آیت فرقان من دولت ایمان من — دولت ایمان من آیت فرقان من

قوت دل و جان من ہست حدیث رسول — ہست حدیث رسول قوت دل و جان من

دولت دین آن من دولت دنیا ز تو — دولت دنیا ز تو دولت دین آن من

حضرت نعمان من سالک راہ سنن — سالک راہ سنن حضرت نعمان من

قول فقیہان من منطق عاجز بود — منطق عاجز بود قول فقیہان من

قال السفیہ

بہتر از سنت و قرآن چہ تواند بودن — خوشتر از قوت ایمان چہ تواند بودن

گر فدائے قدم شاہ سنت نشوم — شکر آنکس کہ دہد جان چہ تواند بودن

پیر میخانہ چہ خوش حرف بگوشم بسرود — نیست گر مہر من ایمان چہ تواند بودن

گر محال ست نبرد تو ہوادار سے حق — ثمرۂ این ہمہ امکان چہ تواند بودن

لعل سنت بدر آرد دل ما جای قیاس — خزف آید اگر از کان چہ تواند بودن

دست رنج تو ہمان بہ کہ شود وقف حدیث — ورنہ نواب حسن خان چہ تواند بودن

قال الفقیہ

حال این طاعن پاکان چہ تواند بودن — غیر محرومی و خذلان چہ تواند بودن

بیخبر و بیخبر ست از خبر خیر رسل — بینوا را سر و سامان چہ تواند بودن

آنکہ شد طالب دنیا ز خدا غافل ماند — حاصلش دولت ایمان چہ تواند بودن

دل بدنیا نداد هر که بدین شد واله | عاشق صورت بیجان چه تواند بودن
خویش را گر بر عاجز بنمائی دیندار | پیش حق خبث تو پنهان چه تواند بودن

قال الفقیه

دلم شگفته ز تاثیر روزگار سنن | دوید رنگ طرب بر رخ از بهار سنن
بسی بکشور آرای این و آن گشتی | یکی بیا و تماشا بکن دیار سنن
بنفشه از خط کلکم از ان بود سرسبز | که خورده آب حیاتی ز جویبار سنن
اگر ز شعلهٔ طور این زمان نشان خواهی | نگر بجلوه گر یهای گلعذار سنن
زبون جور بتان خرد نشد نواب | که یافت پرورشش ناز در کنار سنن

قال الفقیه

گرفت از فقها رونقی دیار سنن | ز فقه راست نمود ند کار و بار سنن
شده ز کلک و زبان و بیان مجتهدان | عیان بگلشن دین شاخ و برگ و بار سنن
نسیم طیب محبت ز مدعی مطلب | کجا بشوره زمین گل کند بهار سنن
عجب بنا شد اگر رنگ بازی از حیرت | کز رای ما شده مشاطه عذار سنن
ز شر غیر مقلد مترس ای عاجز | که هست حصن حصین بهر تو حصار سنن

قال الفقیه

بالا بلند سنت آن سرو نازمن | کوته نمود قصهٔ رای دراز من
من از حدیث دوست بهر کس طرف شوم | هر چند پیش غیر شود فاش راز من
آب ست سنت من و رای تو چون سراب | من با حقیقت آمدم ای با مجاز من
بر خاطر زمانه ز سنت گران شدم | غم نیست زانکه یار بود کار ساز من
تقلید رای شیوهٔ ارباب دین نبود | زین پس حدیث یار و هزاران نیاز من

از غصه پاک سوخت بگو حالِ دل صبا | با پادشاهِ طیبه دشمن گداز من
نواب دیده که بآخر چه کرد را ای | بر باد داد شیوهٔ سوز و گداز من

قال الفقیه

اخلاص و صدق هست نماز و نیاز من | ایزد بهر دو کون بود کارساز من
گو دورم از مدینه ز حالِ من گدا | کی بیخبر بود شه مسکین نواز من
شب را سحر بهجر تو تنها نکرده ام | شد شمع هم مقلدِ سوز و گداز من
هر دم نَفَس ز سوزِ دلِ من خبر دهد | چون بوی گل نسیم کند فاش راز من
عاجز مرا بسایهٔ طوبے نیاز نیست | افگنده سایه بر سرِ من سرو ناز من

قال السفیه

قسم بشاهِ رسالت قسم بشوکتِ او | که نیست در سرِ من جز هوای سنتِ او
شوِ حدیثِ مقلد ببین بچشمِ خلاف | که رشتگار نگردے بجز محبتِ او
برای کس نکند میل دالِ سنت | برای خواجه بکوشیم و کار رلتِ او
و می بحلقهٔ درس حدیثِ یار نشین | که عام مجلسیان ست فیضِ رحمتِ او
کجا بکاسه راسے کسی فرود آید | دماغ بهره ربایانِ خوانِ سنتِ او
مدام خرقهٔ نواب رهنِ سنت باد | که از زمینِ حدیث ست خاکِ فطرتِ او

قال الفقیه

قسم بغیرِ خدا نیست در شریعتِ او | قسم بحق که تو رستی خلافِ سنتِ او

[illegible handwritten marginal notes]

براهِ احمد و اندر طریقِ ملتِ او
کسیکه گام زند آفرین بهمتِ او
ز ظلمتِ شبِ دیجورِ کفر چون ترسم
چراغ بر سرِ ره داشته هدایتِ او
کند بعینِ عنایت براهلِ علم نظر
باهل راے بود ردی رای رحمتِ او
متاعِ دولتِ دنیا قلیل هست و مگیر
خلیلِ حق شوے از اتباعِ سنتِ او
به همتِ فقها ناز میکند عاجز
که چیده اند در آفاق خوانِ نعمتِ او

قال السفیه

بدعت کش ست یار محدث فداے او
صد آفرین بباز و تیغ آزماے او
دارو حلاوتے عجبے سنتِ نبے
دیگر مپرس از مزهٔ دلکشاے او
من از حدیث یار کمند ے بگردنم
ترسم ز رای و حلقهٔ دام بلاے او
خوب ست برو سنتِ او گردلِ مرا
این رانگهداشته بودم براے او
یکبار هم بکار نیامد خرد مرا
بهرِ کدام روز کنم التجاے او
بردم بسر حیات بسوداے سنتش
لطفی اگر بمن نه نماید رضاے او
بیداد رای بر سرم از حد گذشته بود
سنت براے خویش گزیدم بجاے او
شاد ست پیر رای برین اجتهادِ خویش
شادم که باز پرس کنند از خطاے او
ثواب من فداے حدیثِ پیمبرم
دارم امیدِ مغفرتے از ولاے او

قال الفقیه

نعتِ نبی کجا ز من آید سزای او
در مصحفِ مجید کند حق ثناے او
دارم سرِ مدینه دل از هند بر کنم
در دیده جای سرمه کشم خاکِ پاے او
وارسته از زمانه و وارفته زخویش
دلدادهٔ فقیرِ نفته در و لاے او
جوی جنان بجویم و جویم عنایتش
باغِ ارم نخواهم و خواهم رضاے او

گویند زائرانِ جنابش بیک دگر — عاجز بصدق آمده مدحت سرای او

قال السفیه

شریکِ صحبتِ بزمِ خرد گزار مشو — درونِ باغِ شریعت گیاه وار مشو

مرا به بندِ فرنگِ خرد بلا تقصیر — اسیر داشته بد نامِ روزگار مشو

ترا که کوثرِ سنت کند مدد گارے — سیاه مستِ مے رای زینهار مشو

اسیر رای شدن صد بلا به پیش آرد — تو اندرین هوسِ خام پخته کار مشو

طفیلِ سنت اگر قدرِ خود فزون خواهی — مرید رای بهنگامِ اقتدار مشو

رسول روز قیامت شفیعِ تو گردد — برای پیرویِ رای بیقرار مشو

تو خود بملکِ سنن تاجدارِ ملت باش — رهینِ منتِ نوابِ نامدار مشو

قال الفقیه

بمجلسِ فقها آی و بر کنار مشو — قرار گیر درین جمع و بیقرار مشو

حکایتِ گل و بلبل شنیدنی باشد — ازین حدیقه برون موسمِ بهار مشو

کتاب و سنت از اجماع و رای حاصل کن — جدا به شش جهتِ دهر زین چهار مشو

هوای مدعی از عزّ و اقتدار آمد — تو در پیِ هوسِ عزّ و اقتدار مشو

مثالِ لالهٔ نعمان بگلشنِ دین باش — چو شوکِ شوکتِ شوکان خلنده خار مشو

برین عجوزهٔ دنیا فریفته عاجز — مثالِ مدعی از حرص زینهار مشو

قال السفیه

صبحدم بر سرِ اربابِ سنن آمده‌ام — فرصتت باد که چون گل به چمن آمده‌ام

بر میان برزده‌ام دامنِ ردِّ تقلید — گشت روشن که زشوکان یمن آمده‌ام

غرض تست که گمراه کنی عالم را — ای خردمند مگر غولِ زمن آمده‌ام

صد گرهٔ خورده سر زلف خرد از دم تو
ایکه با نافهٔ سنت ز ختن آمدهٔ

جلوهٔ تازه گرفته ست ز سنت بهوپال
زان زمانیکه تو صدیق حسن آمدهٔ

قال الفقیه

اے صبا روح فزاینده به تن آمدهٔ
مگر از کوے شهنشاهِ زمن آمدهٔ

وصفِ رخسار و قد و جسمِ لطیفش گوئی
چمن آرا از گل و سرو و سمن آمدهٔ

غنچهٔ خاطرِ من از نفسِ تو بشگفت
خیر مقدم که گشادِ دلِ من آمدهٔ

جان بقربانِ رهت باد که در پیشِ چو من
با دمِ عیسوے از طرفِ چمن آمدهٔ

شد گر فتنه و آشوب بپا در بهوپال
زان زمانیکه تو فتّانِ زمن آمدهٔ

لافِ سنت چه زنی سنتِ شارع دگر ست
تو که بر سنّتِ شوکانِ یمن آمدهٔ

پیشتر از همه عاجز برسے در منزل
پیرو پیشروِ فتنه و سنن آمدهٔ

قال السفیه

منع حدیثِ خیرِ بشر مے کند فقیه
سکین بزد و راه بسرّ نفخت فیه

روی حدیثِ یار ز رخ پرده بر فگند
اے وای ریشِ مجتهد و سبلتِ فقیه

ناصح بطعنِ سنیان حرف مے زند
یارب نگاه داریم از شرِ این سفیه

با یم و بحرِ سنتِ سرور که اندران
یادے نیایدم ز جگر تشنگانِ تیه

ثواب را بگو چه سنت مقام هست
بشرے لک بذلک طوبیٰ لنا اریه

قال الفقیه

تن زن بجا مشے و مزن طعنه بر فقیه
غرقاب شد سفینهٔ اشعارت ای سفیه

هر کس کشد بر آینه خنجر بخود کشد
اے خیره سر طرف مشو از جهل با فقیه

سرِّ خدا که عارفِ صادق بکس نگفت
واقف کجا شوے تو ز سرّ نفخت فیه

مسرو قدے زجام حریفان بود حرام | زین سرقه اسفیه شده فاش بر نبیه
چون عاجز انتحال مکن حرفے از کسان | باز آی زین روش مشو از گرهان تیه

قال السفیه

تا بتقلید بدگمان شدهٔ | شیخ سنت درین جهان شدهٔ
نکنی باک در خلاف حدیث | زانکه فی الحال فقه‌دان شدهٔ
باش یک جانب از حدیث و خرد | جهل باشد که درمیان شدهٔ
بین بین تو سخر اشد دل | بچه تقریب آنچنان شدهٔ
پشت خم بوده به پیش خرد | در بهار سخن خزان شدهٔ
لب لعل حدیث مے گوید | زندهٔ عمر جاودان شدهٔ
صید دانش سے کنے بدام حدیث | چشم بد دور نوجوان شدهٔ
شکر شوکانیت بود واجب | بار دیگر حدیث خوان شدهٔ
چشم برگل حسد سے نکنے | سنت یار را شبان شدهٔ
نگزیند بجز حدیث بت | دل نواب راضان شدهٔ

قال الفقیه

ایکه از علم نکته‌ران شدهٔ | سر منبر حدیث خوان شدهٔ
بد ظنے نیک نیست اندر شرع | بر فقیه از چه بدگمان شدهٔ

سر پرخاش داری از سر جهل | تو بر وطعنهٔ جهان شدهٔ

بس کن این گفتهای نازیبا | کر زیان کار راز زبان شدهٔ

خویش را باختی درین سودا | فارغ از سود و از زیان شدهٔ

شهرهٔ شهر دین بود عاجز | گر بدستان تو داستان شدهٔ

قال السفیه

دیدم بسرزمین اوده سرای زادهٔ | طفلی دکان تازهٔ سخن کشادهٔ

بالای تخت رای مجرد نشستهٔ | حرفی ز آیت و سنن دین نخواندهٔ

درباره تعقب ازخویش بهتری | بر مسند مکابره گرم افتادهٔ

هردم بر در حق کمر خویش بستهٔ | رخت خرد ببزم تفقّه نهادهٔ

بر فرق خود کلاه تجدّد شکستهٔ | امّا ز اهتمام سخن اوفتادهٔ

از طیبهٔ حدیث رخ دل گرفتهٔ | در خانهٔ خرد بادب ایستادهٔ

[illegible]

از مهر سنت نبوی دل کشیدهٔ — خود را بچشم رای زنان جلوه دادهٔ
در اعتساف شیوهٔ آبا گزیدهٔ — در مرگ احتمال حیاتی نهادهٔ
سرمست خواب غفلت لا یعقلانهٔ — چشمی بروی جلوهٔ بدعت کشادهٔ
با اهل حق درآمده گرم مباحثه — در بند رای تیرهٔ برباد دادهٔ
صهبای صاف کوثر سنت شناخته — گر از مغان رای فرو خورده بادهٔ
زین نقشها که خامهٔ حق گو رقم نمود — آمد پسند حضرت دل روی سادهٔ
نواب را برشتهٔ مهر خودش کشید — علامهٔ یمین زبهین حنا نوادهٔ

قال الفقیه

دیدم ز دودمان حسد شعله زادهٔ — از سرکشی دکان شرارت کشادهٔ
آن ضد خیر سرزده از زاد و بوم شر — تقلید نیک راهبر برباد دادهٔ
زان زاد و بوم نقش قبوح است آشکار — یعنی که از طراز فتوح است سادهٔ
بالای صدر جهل مرکب نشستهٔ — از اوج علم و فضل بخاک اوفتادهٔ
حرفی ز علم قافیه بیشک نخواندهٔ — در تنگنای قافیه لنگ اوفتادهٔ
بالفظ خوانده قافیه نبود کشاده را — ناخواندهٔ دکان جهالت کشادهٔ
البته پیشم از پی اصلاح آمدی — زینسان گرفتی از قلم استفادهٔ
حرفی ز آیت و سنن دین نخواندهٔ — بالای تخت رای مجرد ستادهٔ
لیکن کجا رواست چنین قول ناروا — در شان آنکه شاهد دین جلوه دادهٔ
آری بشان قائلش این گفتنم رواست — اقوال اوست در حق او خود اعادهٔ
بی دانشی و بیخردی غافل از خودی — دیوانهٔ پری زدهٔ مست بادهٔ
آوارهٔ طریق جهالت سپردهٔ — گم گشتهٔ به تیه ضلالت فتادهٔ

در بر نکرد و زرق لباسے کشیدهٔ — بر سر ز ننگ و ریو اساسے نهادهٔ

خونخوارهٔ ستیزه گرے گرگ سیرتے — در پوستین شیر دلان اوفتادهٔ

بیگانهٔ ز خانه بدر کردهٔ خرد — بیرون در بحسرت و حرمان ستادهٔ

غولان ره برهبرے خود گزیدهٔ — پاے طلب براهِ مغیلان نهادهٔ

عاجز نصیحت تو کجا گوش میکند — دانائی و هنر همه برباد دادهٔ

قال السفیه

تو راے گیرے و غیر از هوا نمیدانی — تفاوت از بتِ خود تا خدا نمیدانے

ولت چو سنگ اثر از سخن نمیگیرد — تو قدرِ طبعِ رسول آشنا نمیدانے

خبر نداشته از راے کار خود کردم — تو راه و رسمِ وفا و صفا نمیدانے

شرابِ خمکدهٔ راے خوردے و مستی — بهارِ گلشنِ سنت نما نمیدانے

بهر راے بگوئی سخن نمیدانم — گذشت کار ز طفلے چرا نمیدانے

تو بر حدیثِ نبے رای راکنی تقدیم — بلای پرسشِ روزِ جزا نمیدانے

اثر گذاشته نواب و برای سندے — عروجِ مرتبهٔ مصطفے نمیدانے

قال الفقیه

مسائلِ فقها تا کجا سے نے دانے — چو کور و کر نه آخر چرا نمیدانے

اگر ز رای رهِ مصطفے سے نے دانے — ز شرک وحدتِ حق را جدا نمیدانے

زما گریخته رفتے به پیشِ شوکانے — خدا گواه که رسمِ وفا نمیدانے

نه بر حدیث مقدم کنند راے و قیاس — ز جهل مسلکِ اهلِ صفا نمیدانے

به بحرِ فقه شنا کن که آبرو یابے — تو آبِ این درِ سنت نما نمیدانے

بیا بباغِ تفقه بهارِ او بنگر — لطافتے که درو هست تا نمیدانے

مباد چون تو کسی خیره رای و لامذهب — امام را بسنن پیشوا نمیدانی

شدی به تیهِ ضلالت باین سبب حیران — که خضر بادیه را رهنما نمیدانی

جدا مباش ز اجماع و پیرو شان شو — چرا که طرز و طریق هُدی نمیدانی

بیا بفقه نظر کن که روشنت گردد — اگر رموزِ کلامِ خدا نمیدانی

سفینهٔ علما جای خود چو عاجز کن — غریقِ بحر شوی چون شنا نمیدانی

قال السفیه

ساقیا سنت پرستم سیلّی — از میِ توحید مستم سیلّی

رای دارد گرچه زلفِ پرشکن — خویشتن را خود شکستم سیلّی

در دلِ من جلوهٔ سنت نشست — از غمِ تقلید رستم سیلّی

پیشِ سنت گشت بدعت منفعل — بر خرد ها شیشه بستم سیلّی

سبحهٔ یاران کم از زنّار نیست — رشته را از هم گسستم سیلّی

آشنای بحرِ سنت شد دلم — دست را از رای شستم سیلّی

جرعهٔ میخانهٔ سنت کشم — مستِ صهبای الستم سیلّی

مستیِ سنت چنان مدهوش کرد — با تو هم زانو نشستم سیلّی

نیستم نواب پروای خرد — بندهٔ ایزد پرستم سیلّی

قال الفقیه

سرخوش از جامِ الستم سیلّی — حق ستایم حق پرستم سیلّی

ساقیم از بادهٔ رای منیر — ساغری داده بدستم سیلّی

با خدا و با نبی دل بسته ام — از غمِ کونین رستم سیلّی

دست و پایِ شیخِ نجدی بسته ام — نجدیان را سر شکستم سیلّی

بر سرِ ما بیان از فضلِ حق — فتح و نصرت داد و ستم یللّی
کردم ابتر دفترِ لامذہبی — کز مئے تقلید مستم یللّی
خواندہ ام لاحول و از تائیدِ حق — راہ بر شیطان بہ بستم یللّی
ہمچو عاجز اندرین وَیرِ فساد — از ہمہ یک سو نشستم یللّی

قال السفیہ

ہوسِ ماست حدیث از لبِ جانان مددے — مددای طالعِ صدیق حسن خان مددی
اندرین دَور کہ بازارِ سُنَن خاموش ست — شورِ سنت مددے نعرۂ ایمان مددی
حسرتِ گریہ برآید بارِ مقلّدِ باقے ست — نیست نم در مژہ ام دیدۂ گریان مددی
اُنس با رای پرستان نتوانم ورزید — وحشتِ دل طلبم چشمِ غزالان مددی
دلِ ما از قفسِ رای بہ تنگ آمدہ است — ہان فضای چمنِ سنتِ ماہان مددی
زمرۂ رای درافتاد بارباب سنن — شیخِ سنت مددی قاضئ شوکان مددی
پشتہا خم شدہ از بارِ گرانِ تقلید — سنتِ خیرِ بشر حضرتِ قرآن مددی
گفت نواب غزل در صفتِ سنت تو — سرورِ دین صلۂ قبلۂ پاکان مددی

قال الفقیه

یارب از شرِ مخالف بفقیهان مددی
ایکه از نامِ تو دیو است گریزان مددی

دمِ لا مذهبیِ خویش زند دشمنِ دین
قدرتِ حق مددے قوتِ ایمان مددی

آتش افشان شده بر ما زِ غضب لا مذهب
نارِ نمرود ز تو شد گل و ریحان مددی

سر بطغیان کشد این دشمنِ ایمان بر ما
کشتیِ نوح ز تو رَست بطوفان مددی

مدعی خواست مدد از دگران من از تو
حضرتِ عزّ و جل ایزدِ منان مددی

هر زمان میرسد اندر صفِ اعدا عاجز
از خدا او مدد این بندهٔ فرمان مددی

قال السفیه

تو قدر سنتِ خیر البشر نمیدانے
که بوده زخرد در کفِ پریشانے

نه هر کسے ز خرد پروران لقب یابد
سزد بکلک محدث خطاب ترخانے

گذشتن از سخنِ یار سخت دشوار ست
شعارِ راسے ز کف داده ام بآسانے

بیا بمحفلِ دل زندگانِ علمِ حدیث
مشو مصاحبِ اموات رای حیوانے

من و ارادتِ سنت که نور افزاید
ترا ز دفترِ آراست ظلمت جانے

بروزِ حشر بود حجتِ موجهِ ما
حدیثِ پاکِ رسول و کتابِ یزدانے

بسے ایمه بعالم گذشته اند امّا
یکی نخواست بجاهِ امام ربانے

اگر سلامت دینِ خود از خرد خواهی
بخوان صحیفهٔ علمِ جنابِ شوکانے

بسلکِ آلِ رسول ست منسلک نواب
بود عداوتِ او کارِ نامسلمانے

قال الفقیه

چو رای نیست ترا علم را نمیدانے
چو علم نیست ترا جاهلے و نادانے

مباش در سرِ تعمیرِ قصرِ جاه و حشم
که این بنا نهد انجام رو بویرانے

گدای در گهر جانان به نیم جو نخرد — بها دری و امیری و شاهی و خانی

فزون طلب مشو از حرص بر بساطِ جهان — بخور هر آنچه دهد میزبان که مهمانی

ز تخت رفت فریدون گذاشت مسند جم — همیشه صدر نشین در جهان نمی مانی

بقولِ پاکِ نبی سجن آمده دنیا — مباش غره و خود را شناس نادانی

کن اختیار چو عاجز طریقِ فقه و سنن — که مشکلاتِ تو زان حل شود بآسانی

قال السفیه

ای زلّه کشِ قیاس نعمت دگر است — مغرورِ بلقمهٔ حقیقت دگر است

خلدی که بگوهرِ خرد آراینده — مجموعهٔ آرزیست جنّت دگر است

قال الفقیه

در مذهبم آثارِ محبت دگر است — طرزِ دگر و شعار و ملت دگر است

دنیا داری و دم ز سنت چه زنی — حاشا که طریقِ اهلِ سنت دگر است

قال السفیه

ای رای تو بیخبر ز اسرارِ نفوس — تا کی سخن از ارسطو و جالینوس

آنرا که خرد ماده فاسد کرده — مصلح نبود جوارشِ بطلیموس

قال الفقیه

گیرم که زنی دوال فی الحال بکوس — در مال و منال گشته کیکاوس

فردا خاکی گشت چو باشد از مال — مالی ز مآلِ کار دستِ افسوس

قال السفیه

دلیلِ شرع بود چار چیز می گویند — یکی کتابِ خدا و دگر حدیثِ رسول

سیم قیاس و چهارم وفاقِ مجتهدان — ولیک در نظرِ امتحانِ جمله فحول

قیاسِ ما و شما در مراتبِ احکام — خصوص نزد تو تصادم بحجت مقبول
بهیچ چیز نماند که فضلهٔ رائی ست — کسش قبول ندارد بجز ظلوم وجهول
وجود هیئتِ اجماع خود سبے مشکل — با حتجاج نیرزد به پیشِ اہلِ نقول
قیاس فاسد و اجماع بے اثر آمد — بجز دو نوع نخستین بنا شد اصل اصول

قال الفقیه

کتاب و سنت و اجماع و هم قیاس این چار — بحکم شرع در اسلام هست اصلِ اصول
با حتجاج همین قول قولِ با اثر ست — ولیک نے اثر افتاد قولت ای مخذول
کسیکه گشت مقلد بر این چهار طریق — بحضرت صمدی شد عبادتش مقبول
تو سرکشے بجهالت ز رای و از اجماع — روا بود که ترا خوانده ام ظلوم وجهول
اگر بدیدهٔ انصاف بنگرے و اسفے — که رونق از فقها یافت دینِ پاکِ رسول
با مروسے نهے فقیهان بنه سر تسلیم — مطیع باش زبان بر مکش بر دو قبول

قال السفیه

در سینه ز مهر سلے داغے داریم — در کوی حدیث او سراغی داریم
هر قوم براے خود وسیلے دارد — ما نیز بدست خود چراغی داریم

قال الفقیه

در کهف ز رحیق راے ایاغی داریم — روشن بر و هر سے چراغی داریم
سے خوف ز ظلمات شه بیم از رهزن — صد شکر که از همه فراغی داریم

قال السفیه

[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible]

قال الفقیه

پیش فقها گر از ادب جا کردم | اخلاص بدل با همه پیدا کردم
وقتست که فکر خود کند لا مذهب | کامروز من اندیشهٔ فردا کردم

قال السفیه

نهاد اهل حدیثست اتباعِ سنن | صبا سے رای بیا بدگذر درین گلشن
کجاست صاحب تقلید گو بیا و ببین | بهار این چمن و خار زار رای زمن

قال الفقیه

نه آگهے ز کتاب و نه واقفے ز سنن | خبر نداری از اجماع و رای ای کودن
مخالفت بگذار و خلوص کن حاصل | حقیقتِ همه یک یک بپرس از من

قال السفیه

فرداست که گیرند حساب از من و تو | ناطق بعمل شود کتاب از من و تو
تقلیدِ کسان شود نه بخشد آنجا | پرسند ز سنت و کتاب از من و تو

قال الفقیه

اینجا نه سوال داین جواب از من و تو | افزون شده از حد و حساب از من و تو
اجماع و قیاسِ اهل دین خاص از من | باقی همه سنت و کتاب از من و تو

قال السفیه

صدیق حسن بلاست سر مستےِ تو | خود نیست برابر سمت با هستے تو
بے نقدِ عمل کس نفروشد جنت | هیهات هیهات از تهید ستےِ تو

قال الفقیه

دنیا شده سرمایهٔ بدمستےِ تو | ما شد ار که نیست هست این هستے تو

باخود نبرے ز نقد و نیا ذرہ — افسوس افسوس بر تهیدستی تو

قال السفیه

هر چند گنه کنم بگاه و بیگاه — نومید ز رحمتش نباشم والله

گر هست نجات عاصیے از رہ عدل — بخشیده شوم بفضل انشاء الله

قال الفقیه

صد شکر باهل صدق بردیم پناه — از پست و بلند راه گشتیم آگاه

تقلید به تحقیق رسانید مرا — چون غیر مقلد نشدم من گمراه

قال السفیه

در جمله ملل افضل ملت بهتر — یعنی که طریق اهل سنت بهتر

زان جمله عصابهٔ حدیث نبوی — در سنتیان باهمه قلت بهتر

قال الفقیه

از دولت تو ملک قناعت بهتر — وز مال و منال و جاه و حشمت بهتر

صد مرتبه یک نان جوین قانع — از مائده و ز خوان نعمت بهتر

ایضا

راحت که ز زن بود محن بهتر ازو — خلعت که ز زن رسد کفن بهتر ازو

آن مرد که بر دولت زن می نازد — والله که صد مرتبه زن بهتر ازو

قال السفیه

خوش آن زمان که دگر با صدای اشتوقاه — دلم گشته بطواف حریم بیت الله

روم بزمزم و اندوه معصیت شویم — دلم بلمعهٔ مهر و جبین تجلوهٔ ماه

سحر ز خواب برآیم بعالم شوقے — حریم پیش و حجر روبرو حرم تجاه

وگر بخواب روم نورِ کعبه را بینم — چراغِ شامِ غریبانِ خویش خاطرخواه
حریمِ کعبه دا بنوهٔ خلق و سنگِ درِ ش — منِ و مرا دلِ پُر آرزو و نامه سیاه
چو از حوادثِ گیتی نجات حاصل نیست — خوش ست گر بگریزم بحضرتِ الله
چه حضرتی که فرو ماندگانِ وادیِ عشق — امیدگاه ندارند غیرِ آن درگاه
دران حریم که صیدِ حلال نتوان کُشت — مرا چگونه پسندد بدستِ فتنه تباه
نیارم آنکه طوافِ حرم بپا سازم — قدم ز دیده و آن خاکِ آستان زِ نگاه
دران مقام که انوارِ ذات در نظرست — روم بوجد و بیندازم از نشاط کلاه
هوای شهرِ رسولِ خدا دلم بربود — کجاست قائدِ توفیق تا شود همراه
کشان کشان ببرد از دیارِ هند مرا — سوی مدینه که خوش هجرت طابِ ثراه
حرمِ کعبه جواب و نعیم مهرِ قباب — باهل دردِ مآب و رسولِ آنگاه
سفر کنیم بدان آرزو که نتوان گفت — هجومِ شوق بدل حُسنِ خاتمت همراه
همیشه شیوه گزارم زنُصرتِ سنت — بسی بتازی و کم پارسی و ریخته گاه
مدام پیشه بود ردِّ محدثات مرا — خدا گواه و دلِ حق پسندِ من آگاه
بجز کتابِ خدا و بجز حدیثِ رسول — نبوده است مرا در دو کون پشت و پناه
بلا سے رای فقیهان و ترا منطقیان — ز شاهراهِ حقیقت برآورد گمراه
بجز خرابی و حیرانی و پریشانی — نتیجه هیچ ندارد بغیرِ والاجاه
اسیر ملک بها در که تابع اثر ست — بجز حدیث ندارد وظیفه شام و پگاه
[illegible] آن [illegible] مقتدی [illegible] — ازین و آن [illegible] پیروی براه تباه
خدا [illegible] گوش [illegible] — حدیث‌های ز قرآن بشنو سخن کوتاه
[illegible] با هر کسی [illegible] از هم — تو خواه [illegible] از اختیار یا اکراه

قدم بجوی کسی میسرود که لا غیره / دلم بسوی کسی می کشد که لیس سواه

هزار حیف نیامد ز دستِ من کاری / گهِ رحیل فراز آمد و عمر شد کوتاه

بقول خلق منم کامگار و گر بینی / بنا بر آنچه افتاده وصل برافواه

سعادتی که بدان فخر می توان کردن / نجات آخرت ست و مراتبِ دلخواه

مبین بظاهرِ من گر تو ناظری ناظر / بجوز باطن من گر تو آگهی آگاه

روم بجیب خدا و رسول و یارانش / شنیده ام که شود دوست دوست را همراه

بربِ کعبه که در عمرِ خویش معبودی / بجز خدا نه پذیرفته ام خدا است گواه

امید هست دمِ مرگ از لب نواب / بر آید اشهد ان لا اله الا الله

قال الفقیه

خوشا دمی که مرا شوقِ دل شود همراه / زهند رخت به بندم بسوی بیت الله

بجای بدرقه ام بس بود حدیثِ نبی / بجای توشه حمائل کنم کلام الله

سزد که پای ز سر گردد اندرین وادی / چو آفتاب شوم ره نورد شام و پگاه

بعید نیست که با جذب شوق و پای طلب / دوم بشوکتِ جولان برنگِ پای نگاه

حرامیانِ رهِ دین ربس بتاراج اند / بدرگهِ حرم آیم دوان برای پناه

ز صبح تا سرِ شام و ز شام تا به سحر / کنم طوافِ حرم گه چو مهر گاه چو ماه

ز جوشِ مستیِ لبیک و نغمهٔ تسبیح / بیفگنم بهوا از سر نشاط کلاه

بآب چشمهٔ زمزم سفید می سازم / چه غم که نامهٔ من یکقلم شده است سیاه

بسنگِ اسود رخسارِ زرد می مالم / بدان تمنا که بر روی کهربا پر کاه

کنم ز صدق و صفا سعی در صفا و مروه / شود نصیب سبکدوشیم ز کوه گناه

لب از حلاوتِ لبیک کامیاب شود / زبان بکام رسد از ادای حمد اله

چو فارغ از همه ارکانِ حج کعبه شوم
سوی مدینه کشم محملم ز بیت الله

ستاره زار ببینم چو آسمانِ برین
حریمِ آن حرمِ محترم ز نقشِ جباه

چو سجده گاه من آن خاکِ آستان گردد
ز رشکِ جبههٔ من داغ می شود رخِ ماه

دران مکانِ مقدس بصد نیاز و ادب
زبان به نعت کشایم که یا نبیَّ الله

تو شاهِ ملکِ جهانی و میرِ کون و مکان
ملائک آمده در موکبِ تو خیل و سپاه

عقیق هم شده بیرنگ و لعل هم بیقدر
حدیثِ لعلِ لبت تا فتاده در افواه

برم چو مهرِ تو زیرِ زمین شگفت مدان
گرم ز خاک دمد جای سبزه مهرگیاه

کشی چو محملِ قدرِ بلند و شوکتِ خویش
زند چو چرخِ برین جبرئیل صد خرگاه

بسوزِ هجرِ تو لب خشک و چشم تر دارم
همین بس است بر اثباتِ دعویم دو گواه

غلامِ خویشتنم خوان که افتخارِ منست
حضیضِ مرتبه دانم خطابِ الاجاه

بدامنِ کرم و لطفِ تو که هست دراز
چرا نه چنگ زنم نیست دستِ من کوتاه

چو خوانِ نعمتِ عامت بود وسیع و فراخ
چرا نه بهره برم از نعیمِ این درگاه

به بحرِ نعتِ تو کامد محیطِ بی پایان
چسان مدیح سرا دست و پا زند بشناه

ز هولِ روزِ قیامت چرا خطر دارم
خدا غفور و رحیم است و تو شفاعت خواه

خدای را مددی کن که شد سفینهٔ من
ز تُندبادِ مخالف به بحرِ هند تباه

حدیثِ تست اگرچه شکرفشانِ دهان
نگاهدار عسل را ز تلخیِ افواه

ز رهنمونیِ مکر و مکایدِ اخوان
نگاهدار مرا تا نیفتم اندر چاه

ز شورِ فتنهٔ لامذهبانِ کج آهنگ
زبانِ من شده تلخی فشانِ ناله و آه

سمومِ راغ کجا و شمیمِ باغ کجا
هوای نغمه کجا و کجا صفیرِ ز آه

چنانکه مردمِ دانا گریزد از جاهل
سزد ز صحبتِ این ناکسان مرا اکراه

جا سے عتے بفسون غول راه دین بسپنم | مرا امان تو بده از طریقهٔ گمراه
بحکم ناطقِ فرقان بعالمِ امکان | کسیکه گشت مطیعت فقد اطاع الله
بعینِ لطف و عنایت که کیمیا اثر ست | بحالِ عاجزِ مشتاق کن نگاهی گاه
امید هست که سازد ببرگ شیرین کام | بشهدِ اشهد ان لا اله الا الله

قال النوابُ المغزول فی مدح الرسول المقبول

اخترت بين اماكن الغبراء | دار الكرامة بقعة الزوراء
هل لی مكان فيه اطلب راحتی | من دونها فی البرّ والدأماء
ما فضلها فوقَ المواضع كلِّها | الا لِعرفٍ فاحَ فی الارجاء
قلبی يطير الی طيور مروجها | والی جوار رياضها الغنّاء
بابی بلاقعها التی فاقت علی | وادی المقدس مهبط الايحاء
ما لاحَ فی جوِّ السماء بوارقُ | اِلّا واورى النار فی احشاء
كيفَ الوصولُ الی منازلِ طيبة | فيها لمفتقر حصول رجاء
لو كان ادنی جذبة نبويّة | لوصلت ثمّ باسرع الآناء
اِنّی عشقتُ علی اقامة طيبة | فمتی افوز بجنّة الدنياء
ليس البلوغ بارضها فی قدرتی | شتّان بين الهند والزوراء
كيفَ الذی يرجو نزول ربوعها | يثوی بها فی بهجةٍ قرّاء
ان بات جسمی نازحًا عن ارضها | فالقلبُ فيها عمدة الوكلاء
ولقد تملّتُ بنفحةٍ اُنسيّةٍ | من روضةٍ محفوفةٍ ببهاء
نفسی الفداء لتربة قدسيّة | فيها نبیٌّ خاتم الانبياء
طوبی لها من حيث حلّ بسوحها | نورٌ تجلّی فوقَ سبع سماء
فازت بمعراج البراقع ذاتُه | للهِ جذبة واهب الآلاء
وهنا برؤية ربّه بلغ المنی | هذا لعمری اعظمُ النعماء

لم يلق في هذا الذهاب كآبة
واتى برضوانٍ وّغفرانٍ له
ثبتت نبوته وآدم جدلنا
او في امارات النبوة آية
لم يخلق الله القدير عديله
هو ركن بيت الله جلّ جلاله
يكفيه في وصف المكانة انّه
نور الهدى تجلّى رحمة
نبراس نادي الانبياء ونورهم
ماوى الذي اضناه همّ معيشة
اعلى برحمة خصاصا سافلا
روّى صداة الخافقين بمينه
مجلى اله العرش عزّ مكانه
قد ابطل الملل السوابق دينه
ماذا يقرب في مديحك مادح
انت الذي اثنى عليك الله في
قد كنت مشتاقا الى لقيانه
حتى لقيت جماله بين الكرى
ومثلت مبتهلا لديه وراجيا
نظر الكريم الى الفقير عطوفة
وحبا المؤمل ههنا رمسانة
فجعلت اجمع رحمة من نظرة
ووجدت تعبيرا لهذا كاملا
[illegible]
[illegible]

ولعاد في اذنٍ مع الشرآء
عشّاق حضرته اُهيل ولاء
قد كان في اسر الثرى والماء
اغنى المصاقع نخبة العرباء
في عزةٍ وفضيلةٍ وضياء
وعماد هذي القبّة الخضراء
سببٌ لتخليق الثرى وسماء
حتى انارحنا دس الغبراء
هادي حداة الليلة الظلماء
الفاه صرف الدهر في الباساء
وافاده عزّا على الاغناء
فيها سخاوة ديمة هطلاء
متنزه عن وصمة الاكفاء
ان الضياء لمبطل الظلماء
عجز المادح عن بيان ثناء
سفر كريم كاشف الاشياء
متقيدا ابسلاسل الاهواء
وظفرت بالذ[illegible]اس في الظلماء
نيل العناية عمدة السراء
نظر العطوفة شيمة الكرماء
شتان في التعداد والاحصاء
وطفقت [illegible]
نيل المنى من [illegible]
[illegible]
[illegible]

خرجت عن داری سریعا راجلا ... لو کان شئ فی یدی الصفراء

لیس التعجب ان ظفرت برویة ... بعد التمادی وانقطاع رجائی

فالصبّ احیانا یقرّ عیونه ... نیل المنی من غادة الدّهناء

والشوق للمشتاق هادی وصله ... نحو الرجا بوسیلة الاهواء

والعشق للعشاق آس حاذق ... شاف لمراض من الادواء

لا در وان الغیث زور کهفنا ... حق على الآباء للابناء

یا سیدی یا عروتی ووسیلتی ... یا عدّتی فی شدة ورخاء

یا مقصدی یا عروتی ووسیلتی ... وذریعتی یا مرصدی مولائی

قد جئت سوحك ضارعا متضرّعا ... متأوّها بتنفس الصعداء

شفّعت جاهك خائفا مترقبا ... مالی وراءك صارف الضرّاء

انت المغیث برحمة وکرامة ... فی غمة وغوائل وبلاء

ارحم فقیرا جاء بابك راجیا ... انت القمین بحرمة الفقراء

احسن الى عبد بحمك لائذ ... أوی الیك مخافة الاعداء

کن انت للمحزون جارا جنّة ... من هذه البلوی وذی اللاواء

انجح مرامی یا کریم کرائم ... انت القدیر على نفاذ رجائی

اخشی مدافع معشر متجانف ... همّوا بقتلی وانقطاع بقائی

مالی وراءك مستغاث فارحمن ... یا رحمة للعالمین بکائی

لا ینبغی ردّ العفات تغافلا ... شان الکرام رعایة الغرباء

هذا الذی هو سائل مترقّب ... انّی یجوز لنخبة العظماء

یا ایها الشمس الرفیع مکانه ... ضاءت بنورك ساحة الترباء

المع علیّ عنایة وعطوفة ... وازح نادس مهجتی السوداء

ولك الشفاعة والمکانة فی غد ... ولانت اکرم معشر الشفعاء

ورجاء عبدك من جنابك سیدی ... نیل الشفاعة زبدة الآلاء

وعظیم رجوی ان تکون وسیلتی ... فی عفو زلّاتی بیوم جزاء

وسواك مالی فی القیامة شافع ... انت المخلّص لی من الباساء

لازال مدحك باقيا بين الورى — من عبدك المصروف فى الاطراء

اهدى اليك الهنا متواترا — درر الصلوة الزهرة الغراء

والى معاشر صحبك العالين و — الآل الكرام السادة الكبراء

ما اهتزت الارواح من نفس الصبا — وتنفس الاصباح بالاضواء

قال آزاد البلجرامى فى نعت النبى التهامى

لمحت الى بعينها الكحلاء — فمرضت طول العمر بالسوداء

ولقد ثملت بلحظة سمحت بها — من نرجس ريان بالصهباء

وعلمت ارآء العليل صحيحة — لما رايت من العليل شفائى

اسرت قلوب العاشقين فطوقت — اجيادها بعيونها النجلاء

ما للعواذل هل اطيق قطيعة — عن بانة هى اعرقت بحشائى

روحى لها ولع بذات ملاحة — روحى وريحانى بحيث رواء

ضاءت عند اثرها بنور جبينها — فيهن حسن الليلة القمراء

والثغر فى فمها وميض كامن — يبدو واذا ابتسمت على الخضراء

او اقحوان يستقى من ريقتها — او جوهر فى الحقة الحمراء

تيساء خلفن الظباء وكيف لا — ان التسابق سنة الاكفاء

ولقد استنى لثا فحسبتها — ماء الحيوة يسيل فى الظلماء

قالت تبسم ان اردت تعانقا — انت اللهيب فتنطفى بالماء

بات الفؤاد بصدغها متجرعا — من سم تلك الحية السوداء

فاتيت بالقلب السليم مناديا — غوث الورى فى شدة ورخاء

برهان رب العالمين حبيبه — فى الامة الامية العرباء

هو نير اسنى الكواكب ساطع — ملأ الاهلة كلها بسناء

من معشر الانسان الا انه — انسان عين المجد والعلياء

شمس تجلت غير ان مسيرها — فوق الطرائق ليلة الاسراء

يوم القتال من السيوف ظلاله — ويقوم فى العرصات تحت لواء

هو سابقٌ وظهوره متأخرٌ ... كنتيجة الأشكال للعلماء

هو خير من وطئ التراب وخير من ... صعد السماء وخيرة الشرفاء

غيثٌ أغاث الناس وابل كفه ... وبروقه لمعت على الأعداء

طوقٌ تظلل بالغمام وكفه ... آوى إليه غزالة الصحراء

نطق المسيح بمهده وبكفه ... صمُّ الحصى سبّحن كالأحياء

غرس النخيل فأثمرت من عامها ... بعتاق مملوكٍ من الصلحاء

رجعت ذكاءُ الى القفا بامره ... وانشقّ صدر البدر بالايماء

بوجود دعوته العميمة في الورى ... اذن الهدى للصخرة الصمّاء

قد كنت مشتاقاً الى عتباته ... متضرماً بلواعج الصعداء

هاج البكاءُ الى منازل رحمة ... مسقية بالديمة الهطلاء

ما لاح من نحو الابارق بارقٌ ... الا واذكى النار في احشائي

وجلست في كمد على بعد المدى ... شتّان بين الهند والزوراء

لو كنت أخبر جيرتي وعشيرتي ... لتزاحموا بيني وبين رجائي

فخرجت عنهم خائفاً مترقباً ... شوقي أمامي والأناس ورائي

لولا اعانة جذبة نبويّة ... اصبحت في يدهم من الأسراء

شمّرت ذيلي والمطية ارجلي ... ارج النسيم معي من الرفقاء

ومشيت من غير المطية برهةً ... مع ان جسمي ضامر الاعضاء

حتى لقيت من المهيمن نعمةً ... موفورةً في البر والدأماء

وبلغت خير الارض ارض تهامةٍ ... فرحاً برؤيةِ لعلعٍ وحراء

بالبيت طفت وجئت زمزم والصفا ... واتيت كلّ مواطن الآلاء

ولقد رحلت الى المدينة عاجلا ... والشوق يهجم عند قرب لقاء

لو في تغيّرٌ في مواظبة السُّرى ... حتى رأيت معالم الصفراء

لما استزاد من العقيق تعطشي ... حاولتُ بحراً انتشى في الإرواء

فلثمت أعتاب النبيّ خاضعاً ... وشممت عرف رياضها الخضراء

روحي الفداءُ لروضة قد سيّنت ... مملوءة بلطافةٍ وصفاء

بلغ المشارق والمغارب ضوؤها … تدنو اليها الشمس كالحرباء

ما احسن القبر الذى فى حجرة … خير البرية سيد البطحاء

طوبى لطيبة حيث ضمّ ضريحها … جسما تسامى فوق سبع سماء

ولها شبابيك باحسن صنعة … صادت قلوبا من اهيل ولاء

هى فى جوانبها منافذ رحمة … أو أحدقت بنواظر الغرفاء

يا مسجدا رحب المكان صلاته … الف الصلوة لمعشر الحنفاء

خير المساجد والمقيم بجنبه … خير الخلائق أسوة الكملاء

أعظم بمنبره الذى هو فوق تر … عة جنة حقا بغير مراء

ما شان كرسى أعلت تحته … الجنة الفردوس للسعداء

يدت القناديل اللطاف وسقفه … مثل السماء وشبهها الغراء

لا بل قلوب مضرم فيها اللظى … علقت هنا بسلاسل الاهواء

فوقفت بين يديه وقفة خائف … نقتد الندامة فى يدى الصفراء

نظر الحبيب الى الغريب عناية … نظر العناية شيمة الكبراء

اصبحت بين جماله وكماله … متلاشيا كالظل فى الاضواء

يا سيدى يا عروتى ووسيلتى … يا عدتى يا مقصدى مولائى

قد جئت بابك خاشعا متضرعا … ما لى وراءك كاشف الضراء

ولك الوسيلة والفضيلة فى غد … ولانت اقدم معشر الشفعاء

ارجو وآمل من جنابك سيدى … شيئا تناول جملة النعماء

كن انت فى يوم تلوذ بك الورى … يا رحمة للعالمين جزاء

احسن الى ضيف ببابك واقف … شان الكرام ضيافة الغرباء

ياع البراعة عن ثنائك قاصر … وجبينها متتابع الرحضاء

ماذا يقرب فى ثنائك واصف … اثنى عليك الله حق ثناء

امليت فى هذا المرام مؤرخا … انا زرت احمد اكرم الكرماء

صلى عليه وآله رب الورى … وعلى معاشر صحبه الرحماء

ما اهتزت الاغصان من نفس الصبا … وتغنت الورقاء فى الغلباء

قصیدهٔ غرّا در فضل بلدهٔ مولد نبوی و مدح علامهٔ لکهنوی و قدح منکرین غوی

این خیالی می نماید یا نمایان هست خواب — کاین منم بر بام رفعت بعد چندین اضطراب

جبهه سایان اشک ریزان با دل پر ترس و بیم — آمدم اینک بامید دعاے مستجاب

این منم بنهاده سر بر سنگ ایوان حرم — یا مرا پاے طلب آمد بگنج بی حساب

حبّذا سنگی که در وی کیمیاے آبروست — جبهه فرسایش بود شاه و گدا و شیخ و شاب

بسکه می بیزد تجلی هر طرف بام و درش — می شود وقت تماشا خیره چشم آفتاب

وحش و طیر اندر حریمش فارغ از بیم و گزند — انس و جان در سایهٔ او ایمن از رنج و عذاب

آسمان در صحن بارش چار طاقی مینشیست — کز شعاع مهر تابان باشدش کمتر طناب

اهل بدعت از حریمش دور چون ظلمت ز نور — اهل کفر از ساحتش در بیم چون دیو از شهاب

شیعیان را از نهیب دار و گیرش دل بدرد — نجدیان را از نهیب احتسابش دل کباب

آمد از هندوستان مردی ضلالت پیشه — آنکه را ز شتند عیان از نسخهٔ کشف الحجاب

نام او اندر دیار هند در هر مرز و بوم — آل او مانند آل شیخ نجدی بی حساب

شد خبر در مکه در هر کوچه کز بوم هند — آمده است از بهر حج کعبه صعلوکی عجاب

کرده ترک اتباع اهل راے و اجتهاد — میرود در راه هوا چون خانه گم کرده غراب

راه حق جوید ز شوکانی و پور تیمیه — قول ایشان را بگوید از نه فصل الخطاب

ای عجب رفته برون از زمرهٔ آزادگان — شد غلام پور تیمیه براے ناصواب

هر که در چشم دل او خار شوکانی خلید — کی تواند کردن او فیض بصیرت اکتساب

حاکم مکه حسن پور داد بخش دین پناه — کز نهیبش زهرهٔ شیر فلک گردیده آب

کرد در دیوانش حاضر گفت آن دیوانه را — کی گرو برده بر شتی از خنافس و کلاب

از چه رو برگشته از راهی که رفتند اهلِ دین
خلق را بنموده رهِ زشت هم بی‌حجاب

از خطابش لرز لرزان شد چو بید از تندباد
در جوابش از تحیّر شد چو خر اندر خلاب

عاقبت گفتا که کردم توبه از کردارِ خویش
زانکه دارد از کرم حق توبه را مفتوح باب

توبه‌ها کردم ز کردار و ز گفتاری که داشت
مومنانِ هند را در اختلاف و اضطراب

تابعِ نعمان شدم در قول و فعل و اعتقاد
کردم از هرزه درائی با دلِ صاف اجتناب

آنچه گفتا پیشِ مردم کرد در تحریر جمع
تا به پیشِ منکران گفتن توان اینک کتاب

قهرمانِ شرع چون دید آنهمه گفتارِ او
گفت رَو اکنون بعذرِ توبه رَستی از عذاب

گشت از مکه برون زین حیله مردی پرفسون
سوی طیبه تا نماید خویش را از اهلِ صواب

برخلافِ مذهبِ خود گشت عامل از فریب
ورنه اهلِ شهر بش زین سیر دارند اجتناب

هر که از شرعِ رسول الله رو برتافته
کی گذارد قسوتش کان شاه را بوسد جناب

الغرض بشتافت در رجعت ز طیبه سوی هند
شکلِ غول از اسمِ اعظم صورتِ دیو از شهاب

بسکه می ترسید از افشای رازِ خبثِ خویش
داشت روی خویش از اهلِ فراست در حجاب

لاجرم دیگر بسوی کعبهٔ حق رخ نکرد
شد بسوی هند با صد اضطراب و پیچ و تاب

شد خبر در هند کامد حاجیی هندی نژاد
شسته چرکِ اعتقادِ زشت را از هفت آب

ترکِ باطل کرده حق بگرفته و بی اشتباه
اِنّه قد فاز مَن قد جاءه ثُمّ اتاب

زین سخن از پیروانش شور و غوغا شد بلند
کانچه می گویند مردم جمله زور است و کذاب

شیخ ما را رنگِ مذهب گشت راسخ تر ز پیش
یا وه شستندش بآب و بل بهفتاد آب ناب

گر بمکه رفت و باز آمد همان میدان که بود
شیخ ما یکسان و یکرنگ است در آوب و ذهاب

گر کند انکار این معنی بگو تا آورد
بار دیگر سوی مکه روی بی‌شرم و حجاب

ور بود عذرِ تهیدستی من اینک ضامنم
صرفِ او را تا بدهلی در ذهاب و در ایاب

چون رود در پرده آن از که دانندش همه / اهل هند و روم و شام و مصر و بلخ و فاریاب

الغرض این قوم را سرمایه نبود جز دروغ / راستی رخ تافت از ایشان چو از طاهر کلاب

در میان هند مشهور اند زین فرقه دو کس / کز پی این قوم مرجع ذات شان است و مآب

آن یکی حالش شنیدی دیگری را گوش کن / تا زداید از دل صاف تو زنگ ارتیاب

بود در قنوج مردی فاضلی پرمایهٔ / در نسب می داشت با آل پیمبر انتساب

راه سنت رفته حق بنموده راه جستجوش / یافت از پروردگار خویشتن مزد ثواب

گلرخی مه پارهٔ آورد در بند نکاح / نفس را ایمن نمود از فتنهٔ عهد شباب

لیک اهل جوره می گویند کان زیبا جبین / در نسب می داشت تنکیری بوجه اغتراب

(قریه قریب کالپی)

زان زن منکوره طفلی بوالعجب آمد پدید / هر که دیدی روی او گفتی انّه شیٔ عجاب

تربیت بگرفت روزی چند در آغوش دهر / بهر دنیای دنی هر روز میبودش طلاب

از تهیدستی دلش صد چاک همچون پیرهن / بهر مردار دنی هر سو رفت مانند غراب

از نکاح بانوی دریا کفی صاحبدلی / پایه او ناگه بگنج آمد درین دیر خراب

شد بگردون از همان راهیکه آمد بر زمین / تا میان اهل دنیا گشت نوابش خطاب

دولت دنیا چو دادش دست رخ از حق بتافت / کرد از دین حنیفی احتراز و اجتناب

مکه و هندوستان را گفت گاهی دار حرب / نجد را گفتا که هست او دار طاعات و ثواب

گفت نعمان را که هرگز نیست از اهل اجتهاد / پور تیمیه از و افضل بود بی ارتیاب

گاه گفتا خویش را ما حامی دینیم و بس / در ره تحقیق برگردیده جمله شیخ و شاب

محفل میلاد احمد کان ز طاعات حق است / کرد از وی منع این بیهوده بی شرم و حجاب

نائبان خویش را انگاشت در هر کشوری / تا بچاه گمرهی انداخت خلقی بی حساب

خواست تا گردد بملک هند امام باشکوه / پس شود سلطان این خطه برای ناصواب

بسکه بگشاده زبانِ طعن بر اهلِ کمال | کرد پُر از یاوه و بیهوده گوئیها کتاب
دیگر از احوالِ او کان جمله فسق است و فجور | بر زبانِ خویش ناوردم ز بیمِ اغتیاب
عاقبت بگماشته بر وی عزیزی ذو انتقام | فاضلی فطنت مآب و عالمی حکمت ایاب
حاجیِ بیتِ الٰہی با دل صاف اعتقاد | واقفِ اسرارِ سنت حافظِ فصل الخطاب
کرد شمعِ علم روشن همچو آبای کرام | یافته عز و معالی در مثالِ جد و باب
بندهٔ حلقه بگوشش صد چو پورِ تیمیه | رفته فرقِ فخرِ خدامش از آن سوی سحاب
قاضیِ شوکان به پیشِ آن گلِ باغِ حدیث | همچو آن خاریکه خشک است و ندارد رنگ و آب
جملهٔ زلاتِ آن کز حصرِ احصا بود بیش | اندکی را کرد املا در میانِ شیخ و شاب
تا همه دانند کان نوابِ قصرِ گرسہی | نیستش از علم بهره نی ز سنت نه از کتاب
بعد از آن غضبان ز زیدنٹی خدا بر وی گماشت | تا جلالش شد خیال و گشت آب او سراب
جرمِ او ثابت شده حکامِ پارلمنٹ را | حکمِ گورمنٹ آمد رفت تمغا و خطاب
در دمی از خدمتِ سرکاریش معزول گشت | عهدهٔ نوابیش مسلوب شد با صد عتاب
آن امیر الملکیش شد محو چون حرفِ غلط | قصرِ والاجاهیش بشکست چون جسرِ حباب
بهرِ دنیای دنی دین داد و حیف آنهم نماند | تف بر این دنیای دون کان بود چون نقشی بر آب
این همه بود انتقام از سب و شتم و لعن و طعن | بر مطیعانِ امامِ اعظمِ عالی جناب
چون خدا خواهد که پرده کس درد در دو جهان | میلش اندر طعنهٔ پاکان برد با عیب عاب
منتِ ایزد که از حق کرد باطل را جدا | نورِ حق را ابر تو افگن کرد همچون آفتاب
در ظهور آمد همیدون آنچه بود اندر بطون | منکشف گردید اکنون آنچه بود اندر حجاب

اِذ بَدَت دُنیاهُمَا بِالسُّوءِ فِی دِینِ الهُدیٰ
لَیسَ فِی عُقبَاهُمَا حَظٌّ مِن اَعمَالِ الثَّوَاب

پس ازین قصیدۂ غرا حال منکر تحریر تو نامہ کہ اشتہارش حسب الحکم حضرت دتلو والی حجاز در مطبعۂ میری سلطانی
واقع مکہ معظمہ بماہ ذیحجہ سنہ ۱۳۰۱ ہجری انطباع یافتہ در تمام اکناف عالم رسیدہ بر ہر کہ و مہ منکشف گردیدہ
و آماد وجہ انتقام منتقم حقیقی نسبت معزولی نواب مسلوب الخطاب ہمین بود کہ خصوصا درین ایوان دو
رد تقلید و مقلدین ہر دو نمود و عموما در ہر کتاب خود ہمبرین ہنجار بیجا جادہ ناروا پیمود چنانچہ در صفحہ
۳۵ و ۳۶ ترجمان وہابیہ مطبوعہ مطبع مفید عام آگرہ داد مذمت فقہا داد و تہمت فتنہ و فساد بر اہل تقلید
نہاد و ہو ہذا پر ظاہر ہی کہ سرچشمہ سارے جھوٹے حیلون اور مکر و مکا اور کل تمام فریبون اور دغا بازیونکی علم رائے
یعنی فقہ ہی اور مہا جال ان سب خرابیونکا بول چال فقہا اور مقلدین کی ہی اور ساری خرابی والی ہونی
اون ملاؤنکی ہی جو دام تقلید مین گرفتار ہین اور بدعت و شرک کے نشہ مین سرشار غرض کہ اگر غور سے
دیکھو اور خوب خیال کرو تو سارے عالم کا فساد اور تمام خرابیون کی بنیاد یہی گروہ ہی جو اپنے آپکو مسی بہ کا
مقلد کہتا ہی اور جن لوگون نے غدر مین شر و فساد کیا اور حکام انگلشیہ سے بر سر عناد ہوئے وہ سبکے
سب مقلدان مذہب حنفی تھے انتہی کلامہ بلفظہ و حال آنکہ قائلش خود ازین کذب و افترای نکوہیدہ و
شتم ناپسندیدہ بموجب آیۂ کریمہ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ و حدیث شریف الصدق ینجی
والکذب یہلک و لیس المومن بالطعان ولا باللعان سزای جزا دیدہ و بجزای سزا رسیدہ یعنی
از عہدۂ نوابی ریاست دفعۃ معزول گردیدہ فاعتبروا یا اولی الابصار و ہذا جزاء الطعن و اللعن
فی حق الائمۃ الکبار و مقلدیہم من الفقہاء الاخیار و العلماء الابرار و عجب تر آنکہ بر علمای کاملین کہ
شعر گوئی دون مرتبہ ایشانست بطریق طعن ایراد نماید کہ بدون شعر گوئی کمال علمی حاصل نباید حال آنکہ
خود در فن انشا و انشا کمالی ندارد بلکہ اشعار دیگران را باندک تحریف در کلام خود در آرد غافل ازینکہ
اشاعت مال مسروقہ ذیل بدنامی بر روی خود کشیدنست و اذاعت متاع دزدیدہ بساط رسوائی خویش فرچیدن

بانتحال سخن را مبر گرانسانی	کہ چون ثبوت شود دزد سان خجل مانی
اگر کمال سخن مفت بر کسی سے بود	دماغ سوخت چرا انوری و خاقانی

چنانچہ مشتے نمونۂ از خرواری و اندکی از بسیاری بحوالہ نشان اشعار مسروقہ و مسروق عنہا درین جدول
ثبت نمایم و پردہ از روی حقیقتش بر کشایم کہ دیگر اشعارش ہمبرین دستور باشد آنرا احتمال توارد بر اجل دو

هذا الجدول كاشف الحجاب عن سرقات النواب في هذا الكتاب

صفحہ	اشعار مسروقہ مؤلفہ نواب		اشعار مسروق عنہا مولفہ آزاد	صفحہ
۷۲	نظر الكريم الى الفقير عطوفة نظر العطوفة بشيمة الكرماء		نظر الحبيب الى الغريب عناية نظر العناية شيمة الكبراء	۷۶
۷۳	يا سيدي يا عروتي ووسيلتي يا عدتي في شدة ورخاء		يا سيدي يا عروتي ووسيلتي يا عدتي يا مقصدي مولائي	〃
〃	قد جئت سوحك ضارعا متضرعا مالي وراءك صارف الضراء		قد جئت بابك خاشعا متضرعا مالي وراءك كاشف الضراء	〃
〃	احسن الى عبد بجبك لائذ شان الكرام رعاية الغرباء		احسن الى ضيف ببابك واقف شان الكرام ضيافة الغرباء	〃
〃	ولك الشفاعة والمكانة في غد ولانت اكرم معشر الشفعاء		ولك الوسيلة والفضيلة في غد ولانت اقدم معشر الشفعاء	〃
〃	ما اهتزت الارواح من نفس الصبا وتنفس الاصباح بالاضواء		ما اهتزت الاغصان من نفس الصبا وتغنت الورقاء في الغلباء	〃

اشعار مسروقہ فارسیہ مولفہ نواب از اشعار مندرجہ کلیات صہبائی مطبوعہ مطبع نظامی

صفحہ	اشعار مسروقہ مؤلفہ نواب		اشعار مسروق عنہا مولفہ آزاد	صفحہ
۴	کن آشنای لب دو سہ حرف کتاب را		کن آشنای لب دو سہ حرف عتاب را	۲۳۸
〃	لبریز حرف شکوہ آرا سپردم		لبریز حرف شکوہ دیدار سپردم	〃
〃	بی پردہ ہست شاہد سنت درین چمن نتوان ستاند منت آتش گلاب را		بی پردہ ہست روی تو امروز در چمن نتوان گرفت منت آتش گلاب را	۲۳۹
۹	رای می نازد و از فقہ سخن آگہ نیست نامۂ جہل بود بحث فرزانۂ ما		عقل می نازد و از سر یقین آگہ نیست نسخۂ جہل بود بحث فرزانۂ ما	۲۳۷
۲۱	نہ انصافست صد خاطر خوش و یکدل غمین باشد		نہ انصافست صد دل خرم و یکدل حزین باشد	۲۵۹

۹	ما و بیگانگی از طرز بتان آرا آشنائی که بود سنت جانانهٔ ما	ما و بیگانگی از طرز جهان صهبائی آشنائی که بود معنی بیگانهٔ ما	۲۳۷
۱۰	مرحبا سعی تمسک جنّذا آثار دوست همسر تخت سلیمان گشت آخر خاک ما	مرحبا سعی تجسس خوش هوای کوی دوست گشته آخر همسر تخت سلیمان خاک ما	۲۴۰
״	بسکه ما از بهر سنت ترک آرا کرده ایم شاخ مرجان ست قربان سر مسواک ما	بسکه ما در عین مستی ترک تقوی کرده ایم شاخ انگور ست قربان سر مسواک ما	״
۶۰	تو رای گیری دغیر از هوائی دانی تفاوت از بت خود تا خدائی دانی	تو سخت گیری دغیر از جفا چه میدانی تفاوت از بت ما تا خدا چه میدانی	۲۷۷
״	دلت چو سنگ اثر از سنن نمیگیرد تو قدر طبع رسول آشنائی دانی	دلت چو سنگ ندارد اثر ز نرمی لطف تو قدر نالهٔ درد آشنا چه میدانی	״

تقریظ و تاریخ نتیجهٔ فکر شاعر لبیب جناب سید محمد کاظم حبیب کنتوری عم فیضه المعنوی والصوری

سزاوار ستایش ایزد مهربان بخشایشگر و در خور نیایش ستوده پیغامبر که چراغ رهنمائی او چار دانگ جهان را روشن ساخته و خداوندان دانش و کیاست را به پیروی خویش نواخته پس از ان گزیده خردوران و بهین هنرپروران که به نیروی بازوی دانائی کیش پیش رو انرا از همه گزیده و برهمه پسندیده داشته اند و بزرگی آئین شان را یگانه پرستان پنجی سرایگان یگان انگاشته و نیزهٔ آنها دانشور فرزانه مهرپرور یگانه پناه یزدان پرستی شاه بیت کهن نامهٔ هستی شناور دریای تحقیق و تفحص وکیل احمد نام عاجز تخلص درین روزها نامهٔ نامی به دیوان حقی پیش نامه سیاه غریب بادیهٔ خودرائی کاظم بن جعفر حبیب سراپا گناه گسیل فرمودند دیدم ملتی در شگفتگی کارش اندیشیدم من و ایزد انگاره ایست دلکش که بینندگان را دل از پهلوی جهاند و خون دررگ معنی بجوشش مے آرد اگر راست پرسی ملای قنوجی که به شوی پسندی بیگم جهان جهان کامیابی را سفید ریش می باشد چه نیروی آن دارد که هم آورد او شود که آورد او را با آمد این ارزش جوی نبوده است گرفتم که او بخواند کاری کیش نهادهٔ خویش یا به پیروی

پیر گشتاسپ بنش به اسفندیار روئین تن مانا ست خامهٔ پاسخ نگار این رستم نادرہ گاہ تقلید از ہر ریشهٔ مبیشه دارد که دران صد ہزار چوب گزیده است تن کیم که به سپاس چنین جہان پہلوانی پایهٔ فردوسی بہرسانم آہند ابس ست اگر قطعهٔ در تاریخ سال نظمش خوانم

ادیبی کامل والا نژادے	که در تحقیق فن در انتخاب ست
سپہری در جہانِ فضل و دانش	به چرخ علم و آتش آفتاب ست
وکیل احمد محمود ممدوح	خلائق از وجودش فیضیاب ست
رقم زد پاسخ دیوانِ نواب	تو گوئی بہر دیو تیر شہاب ست
حبیب آمد زہی مصراع سالش	خہی اتویی جواب باصواب ست

تقریظ و تاریخ شاعر نبیل جناب میر محمد عسکری عدیل کنتوری دام بالخیر المعنوی والصوری

فاضلِ جلیل عالمِ بے بدیل تحریر عدیم النظیر ممدوح برنا و پیر مقبولِ بارگاہِ صمد مولانا وکیل احمد بکمال تفقد و الطافِ خویش دیوانِ حنفی رابرمن فرستادند آندران دیدم که جوابات فقیه با اقوال سفیه دست و گریبان ست الحق علامهٔ مکرم بکمال تحقیق و جودتِ طبع در لطافت معنی ولفظ که بظرافت شایستهٔ لفظ و معنی ست دادِ کلام داده اند وسخنانِ نغز باد لّه ساطعه و اجوبهٔ قاطعه برکرسی نشانده من ہیچمدان رابلغ استعدادِ آن ہمه دانِ بی ہمتا به صورتگری این نا طورہ دلربا دعوت تسطیر مفضلے می سازد و بانظم ونسقِ چنین مطالبِ دقیق و واقعی خاصةً بالتزام نکاتِ شاعری ثانی دقیقی و فردوسی میگویا ند پس از ان رو که کمندِ خیال برکنگرۂ مدارجِ آن نکته سنج بیمال به قصور و کوتہی گرائیده لاجرم اظہار عجز به پیش کردن قطعهٔ تاریخ سال مناسب دیدم

بعد حمد و شکر و احسان احد	باد بر احمد سلام و ہم صلات	عامل کامل وکیل احمد که ہست
مجمع اوصاف و اصناف صفات	کالعدم فرمود تلبیس سفیه	از بطالت داد خلقے را نجات
بہر ہر قولش جواب معتبر	نظم کرد از فضل رب کائنات	غرق اعدا را نمودہ رود نیل
اہل دین را چشمهٔ آب حیات	از پئے لامذہبان ملح اجاج	وز پئے تقلیدیان عذب فرات

سالش از ہاتف چو پرسیدم عدیل — گفت آجر الباقیات الصالحات — ۱۳۰۶ھ

تقریظ دلپذیر و تحریر بی نظیر نوگریز قلم جادو رقم مولوی ابو الشریف سید اشرف حیدرآبادی المتخلص بہ شمسی عم فیضہ الصوری و المعنوی

حمدِ علیمی کہ اسرار اوضاعِ قلبی از لوحۂ خیالات دریافتہ و ثنای مدبّری کہ رتق و فتقِ عالمِ تکوین القانون تقدیرِ محکم ساختہ زبانداناںِ بستانِ اشراق از لمعہ ریزیِ طور معر نقش سرسبز گویائی و بالغ کلامانِ مدرسۂ الہام از حیرِ خیالِ نکتہ وحدتش لکنت فروشِ دانائی کلیمی کہ در مرآتِ معانیِ خویش تمثالِ اعجاز زا کشید و تصیری کہ از کمالِ وسعتِ صورِ احوالِ خلق را در آئینہ تقدیر جلا بخشید توحیدش آئینہ ایست کہ نقوشِ کثرت در و درخشیدہ است و تجریدش دریاست کہ امواجِ علائق دران جوشیدہ ذرہ نیست کہ نورِ آفتابِ کمالش در و تابی ندارد و جوہری نی کہ صفای جمالِ بیمثالش بر و آبی نہ بیارد گلزارِ شہودش آئینہ زاریست کہ در ہر گلش صورتِ تجلی نمایان ست و گلستانِ وجودش خورشید زاریست کہ در ہر گلش عکسِ نورِ قامتان درخشان و آگاہانِ شہرستانِ تحقیق حیرت مایگانِ جلوہ گاہِ جمالش و شاہنشاہانِ کشورستانِ معرفت آئینہ دارانِ بارگاہِ جلالش قانونِ ملکِ جبروتش بیانِ صحیفۂ تقدیر و توقیعِ مرز و بومِ ملکوتش ترجمانِ صفحۂ تدبیر آرایشِ بہارستانِ ظہورش صرفِ گلشنِ ایجاد بوقلمون پیرایۂ سنبلستانِ لاہوتش وقفِ ریاضِ اختراعِ گوناگون

اے شاہدِ جلوہ گاہِ تقدیس
وے لمعۂ مہر و ماہِ تقدیس

کاے ذاتِ تو حجلہ سازِ توحید
یکتا شہِ کائناتِ تجرید

اقلیمِ جلال کارگاہت
ایوانِ جمال بارگاہت

آئینہ طرازِ عقل و فرہنگ
تمثال گرِ نقوشِ بیرنگ

گلزارِ وجود از تو گل ریز
صحرای عدم ز تو شرر خیز

نیرنگ گرِ اساسِ تشبیہ
بیرنگ کنِ مثالِ تنزیہ

آئینہ طرازِ آفرینش
تنویر دہِ چراغِ بینش

از تست بہارِ گلشنِ نور
خندان ز رخت تجلیِ طور

تا کلکِ تو بست نقشِ ایجاد — در دین بود نگار آباد
نیرنگِ وجود باغِ نورست — آئینهٔ دل گلِ ظهورست

وصلوٰة بر رسولی کہ از مطلعِ بشارتش خورشیدِ ہدایت درخشیده و از اعجازِ اشارتش انوارِ تجلیات ع فان سر کشیده شوخیِ کلامش صیقلِ آئینهٔ روشن نهادان و تیزیِ بیانش بصیرت افزای طبعِ کور سوادان آئینه داریِ ایوانِ عدالتش شاهنشاهیِ کشورِ جلالت و خلاف [illegible] نسخهٔ شریعتش باعثِ گمراهی و ضلالت رآی پُر نورش چندان نه درخشیده که گرِ بانشِ مطلعِ خورشیدِ تقدیر نگردد و فکرِ بانعشِ آن قدر نه رسیده که دست رسائیش به نسخهٔ ارادهٔ ازلی نرسد تا بر صفحهٔ تقدیر نقشِ ایجادش کشیده اند چه جلوه‌ها که در آئینهٔ وجودش ندیده اند نوریکه از آفتابِ ازلی درخشیده بسیمای پر نور این ماه آئینه اش گردیده **مثنوی**

عارضش آفتابِ برجِ جمال — پیکرش ماهتابِ اوجِ کمال
نگهش سرمه ریزِ دیدهٔ نور — نفخه اش مشک بیزِ طرهٔ حور
لوحِ تقدیر نقشِ آئینش — راز لاهوت نسخهٔ دینش
معنیِ او نگارِ حق یقین — ملتِ او اساسِ کعبهٔ دین
منزلِ نور باغ و بستانش — باغِ وحدت فضای ایوانش
بزمِ امکان ز شمعِ او پُر نور — قصرِ لاهوت از وی تجلّیِ طور
رشحِ ایمان از دستِ دریا جوش — باغِ عرفان از و تجلّی پوش
شوخیِ ذهنِ او صفا خیزان — صافیِ طبعِ او جلا بیزان
باغِ هستی از دستِ نسرین خیز — جوهرِ جان از دستِ تجلّی ریز
دفترِ او رموزِ قرآنی — نسخهٔ او فیوضِ یزدانی

امّا بعد مهرِ سخن را تابی و دُرِ کلام را آبی آئین طرازِ حجلهٔ نکته دانی و حلی بندِ شاهدِ معانی گوهر کشِ دریای نزاکت چمن پیرای گلزارِ لطافت جامعِ علومِ بی عدد مولوی حکیم وکیل احمد

نائب صوبہ دار و ناظم صدر عدالت صوبہ شرقی حیدرآباد دکن صانہ اللہ تعالیٰ عن الشر والمحن
کہ عاجز تخلص می فرمایند و آرا اعجاز بیانیہا گوی سبقت از ہمہ در ربایند مثنوی

باغ خضر درا زدمش نو بہار
بر سر معنیش چمن گل نثار
صفحہ ارم زار ز تحریر او
حرف چمن بار ز تقریر او
معنی او جوہر مرآت عقل
نقش دلاویز طلسمات عقل
بحر خضر دار ز دل او موج خیز
گلشن فکر از سخنش عطر بیز
شوخی ہر ایش طپش آفتاب
صافی معنیش رخ ماہتاب
صفحہ او مایہ گل پرورے
معنے او خندہ ناز پرے
فکرت او مایہ آرام دہر
صبح طرازان ز رخ شام دہر
لطف طبیعتش گلستان ناز
قہر مزاجیش بجان برق باز
جرأت او شیر نیستان جنگ
ہمت او تیغ زن جرم سنگ
بخشش او موجہ طوفان یم
ریزش او جوشش سحاب کرم

معنی پروری کہ تا زبان برنگین بیانی کشادہ چمن برنگ لالہ در آتش غم افتادہ معنیی کہ از گریبان الفاظش درخشیدہ یوسفی ست کہ از حلقہ چاہ سر کشیدہ آن قدر ترکیب بیانش پہلو بہ پہلو نشستہ کہ سنگینی بار رشک کمر بلاغت شکستہ سنگین بنائی عبارتش متانت دہ بنیاد بلاغت و صفا خیزی الفاظش نور بہر صفحہ فصاحت رنگین ادائی نزاکتش شاہدیست کہ در ہر عشوہ شمشیر بر گردن ادا فہمان می نہد و صبح طرازی عبارتش مشرقیست کہ در ہر ساعت آفتاب معنی می درخشد ہر آنکہ در گنجینہ ازل نہان بود و گنج سینہ او اندوختہ و آنکہ در کتہای نسخہ شعور مخفی بود ذہن باریک بینش آموختہ معنی او اگر حادث نبودی دیوان ازلی خواندندی و شاہد عبارتش اگر از حجلہ اختراع سر نکشیدی نسخہ قدیمش گفتندی دیوانی کہ گفتہ چہا معانیہا کہ در ونہ نہفتہ الفاظش شیشہ زاریست

الپریزادان معانی دران خوابیده اند و پاکی بیانش کنعانیست که یوسف لطافت در وهودج کشیده جلا و وشی معنی روشنش عینک دیدهٔ فصاحت و شوخی نمائی رموز باریکش آفتاب مطلع بلاغت سواد حروفش سرمه بیز دیدهٔ ماهتاب و بیاض صفحاتش حیرت دهٔ چشم آفتاب خرد تا از مضامینش معنے اندوخته عقل کل گردیده و چشم تا از روشن بیانیش نوری گرفته از نگاهش خورشید درخشیده مثنوی

خرد از معنیش تا نکته ور شد ۔ زر از نقش دلها باخبر شد

کتابش روضهٔ گلزار دانش ۔ مضامینش تجلی زار دانش

نزاکت آب و رنگ گلشن او ۔ فصاحت عکس لفظ روشن او

چمن گل پرور از رنگین نوائیش ۔ جهان پر عشوه از نازک ادائیش

سخن از معنیش در خنده چون گل ۔ جهان را نغمه اش گلبانگ بلبل

خرد گر بیند این نور معانی ۔ جهان گوید رموز لن ترانی

کلامش ناز معشوقانه دارد ۔ ادائیش عشوهٔ جانانه دارد

ارم خون از بهار گلشن او ۔ بهٔ داغ از کلام روشن او

خرد شیدای طبع نکته سازش ۔ تکلم وامق عذرای رازش

دیوان حنفی او آئینه ایست که تمثال تقلید مصطفوی و صورت اتباع نبوی در و نمایان است و معنیش در نزاکت پروری گلستانی ست که از نسیم هدایتش گلهای اعتقاد مقلدین در و خندان آئینه طرازی مضامینش یاسمن زار گلزار شریعت و تجلی کشائی رموز باریکش روضهٔ تجلی زار طریقت تا فقیه بغور رسی مضمونش پی نبرده خردش را قوت استخراج حاصل نگردیده و تا محدث از معنی مشهورش مستفیض نشده خبرش بپایهٔ مرفوع نرسیده بلغا تا استعارات تقریرش را ندیده تامل دیده اند بپایهٔ بلاغت وا نرسیده اند و فصحا تا تشبیهات بیانش را فهمیده اند در میزان نکات فصاحت نقد سخن سنجیده اند معنیی که از افق بیانش بر آید آفتابیست فرازی که از ضمیر پاکش سر کشد داغ دل ماهتاب تا از خیابانیکه مانند دو رخشان

در آتش زبانی سرکشیده اند از تماشای رنگین ادائی این جنتیان نور سرشت برنگ برق بر خاک طپیده
تقریرش نورانی عالم قدسی سرشتان و کلامش روحانی کشور نور طلعتان بیتی که نگاریده قدکمان
ابروان خم گردیده و مصرعی که کشیده قامت سروقامتان مانند حلقه خمیده ارغوان تا برنگینی مضمونش
نگریست اشک خون بگریست تا نازک طبعان بمضمونش رسیده اند نازک اداگردیده اند **مثنوی**

تا نهال گلشن ارشش دمید — سرو قدان از قد موزون خمید
صافی معنیش تا آمد بتاب — وی ز خفاشش گردید آفتاب
شوخیش افروخت تاروی خیال — دیده خورشید شد چشم غزال
معنی او در نزاکت گلشنی — لفظ در شوخی چو ماه روشنی
گر بر آتش بود صورتگری — گل کند صد خندهٔ ناز پری
صفحه از گلکاریش باغ ارم — لفظش از نیرنگ معنی جام جم

خوشا ذهن رسائیکه دستش بطاق مضمون توصیفش رسیده و حبذا آفتاب رائیکه از فروغ ضمیر گلهای
انوار مدحتش چیده لیکن معنی نیست که اصطرلاب ارتفاع آفتاب توصیفش گردد و سخنی نی که آئینه تمثال
خورشید ستایشش شود چون در طبیعت معانی که مبانی اوصافش شاید و باید نبود دستان تعریفش باین قصیده ختم نمود

از روی پر فروغ تو صد مه در آینه — و ز خوی نازک تو چمن پرور آینه
گر وصف روی تو بنگارم بلوح دل — از تاب آفتاب کنم سطر آینه
گر شوخی رخ تو بر ویش بیان کنم — خورشید را برهنه نمایم در آینه
گر تاب قهر تو بدلش جا کند دمی — جو هر بچشم خصم کند خنجر آینه
گر بحر را نوال کفش آبرو دهد — دُر ریزد از نظارهٔ روشنگر آینه
گل از نزاکت رخ تو شد بهار پوش — و ز بوی گیسوی تو ختن پرور آینه
تا رو و هر ز طالع بیدار تو بهم — سرمی کشد ز طینت اسکندر آینه

گر طلعتِ ضمیرِ تو روشنگری کند
یوسف نماید از رخ هر جوهر آینه

گر روی خصم بیند و از طالعِ سیه
خون می خورد برنگِ گل احمر آینه

از جوهرِ تواضعِ طبعت بروی خویش
صیقل زند ز کلفتِ خاکستر آینه

یک لمعه از نگاهِ تو تا در ازل بتافت
چون آفتاب گشت ضیا گستر آینه

چون ناوکِ رگِ مژهٔ قهرِ تو جهد
در چشمِ آفتاب زند نشتر آینه

گر گریه ز بادهٔ چشمت اثر کند
آتش زند بدیدهٔ میناگر آینه

گر خال را ز زلفِ عذارت خبر دهم
در دودِ دهر سپند و مجمر آینه

گر صافیِ سلاستِ نطقت اثر کند
تابد بجسر از رخ هر جوهر آینه

در بزمِ مه فروزِ تو از روی روشنت
تابد بدورے ز خط ساغر آینه

گر پرتوِ نگاهِ تو روشنگری کند
چون آفتاب گل کند از ششدر آینه

گر لعبتِ صفای خیالت گذر کند
روشن شود ز بتکدهٔ آزر آینه

تا بسته ام ز مدح تو شیرازهٔ خیال
تابد ز روی هر ورقِ دفتر آینه

گر جلوهٔ محیطِ خیالت فتد بچرخ
آید طپان ز دائرهٔ محور آینه

در آستانِ قصرِ تو از صافیِ بنا
خورشید سان طپد ز رخ مرمر آینه

تا طائرِ خیال بمدحت فشاند بال
پرواز ریزد از رگِ هر شهپر آینه

ریزد ز نوبهارِ خیالم بفرقِ مدح
در جای گل ز نه چمنِ اخضر آینه

از مه فروشیِ دمِ نطقم بآسمان
تابد بسانِ روی تو از خاور آینه

از شوخیِ نزاکتِ اندیشه ام شود
چون نوبهارِ خوی تو نسرین بر آینه

گر در شبی به نسخهٔ مدحم نظر کند
ریزد فلک ز دیدهٔ هر اختر آینه

تا چند شمسیا بره فخر تاختن
از نقشِ پات جلوه کند یکسر آینه

یکبار ز شوخی دل خود را بچشم پوشش
رخ باز کنش جلوهٔ این طرفه بیند

از جستجوی طبع پریزاد فکر خویش
نقش دعای دولت او کش بر آئینه

تا برق نور بر رخ خورسے شود طپان
تا میشود چو روے پری دلبر آئینه

فرخنده باد طالع بیدار تو تغلق
بر چرخ از تو باد نواز شگر آئینه

قطعهٔ تاریخ طبع از نتایج طبع عالی معی لوذعی حکیم محمد عبد القدوس صاحب سکندر پوری وم ام بالفیض العنوی فی الصور

المنة لله که چه فرخنده زمانیست
شد طبع کلامی که بروگوش جهانیست

در مصر فصاحت سر بازار بلاغت
از اقمشهٔ مدحت تقلید دکانیست

سودی ست ازین اقمشه سوداگر دین را
دنیا طلبان را بجهان بهره زیانیست

در مجلس احباب بچیدند سماطی
زالوان نعم وه چه مرتب شده خوانیست

تا کام اگر ماند عدو جاے عجب چیست
کاندر خور این لقمه نه هر کام و دهانیست

تصنیف وکیل احمد در حسن بیانش
احسنت کند در دهن هر که زبانیست

نطقش بزبان بحر روان در دم تقریر
کلکش به بنان گاه رقم سرو روانیست

آن منبع دانائی و آن معدن دانش
در خیز چه بحری ست گهر ریز چه کانیست

گر علم حدیث ست و گر علم تفاسیر
حقا که درین جمله علوم او همه دانیست

بنوشت بفرمان خرد وصف ایمه
کز بشرع مسجل شده فرخنده نشانیست

در بارگه قرب بود جاے امامان
کس را بخدا در صف این طائفه جانیست

دین زنده جاوید شد از کوشش ایشان
ذات فقها از ره انصاف چه جانیست

چون طبع شد این نسخه بتاریخ خرد گفت
دندان شکن مدعیان عمده بیانیست

۱۳۰۶ھ

اذا رد الفقيه على السفيه
فقد فر السفيه من الفقيه

فذا ذو مذهب والعقل نقاد
وذا لا مذهب لا عقل فيه

ن	نا بود گرد دا اکنون یکسر حسود دین	دستش اگر برآید از آستین چو خنجر
ی	یک آسمان معنی چون نقطه در نهادش	صفری چو خاک غبار از ناف کاخ اخضر
ف	فربه چو علم مالک اخیار آن معظم	لاغر چو فکر عرشی اشرار آن موقر
ی	یا قدرت مصور یا گوهرین کتابش	خضرست و آب حیوان سیحو دست از زر
ر	رشک زلال حیوان از جانفزا معانی	از سینه مصفا آئینه سکندر
د	دارد بجیب فکرت صد حوریان مضمون	در پرده ضمیرش صد لعبتان کشمر
و	وا کرده حصن معنی از خامه دو شاخی	بشکسته باب خیبر چون زور دست حیدر
س	سلطان فضل و حکمت کاوس تخت عظمت	گلگشت بذل بخشد زال زمانه را زر
و	ویران زیاس گلگشت آبادی تو تب	چون کشور مجوسان از هیبت سکندر
ا	آن شاهباز رفعت کز عون بخت طالع	دارد بچرخ تازی شهبال کبوتر
س	سد سکندر آمد این نسخه معظم	یا جه جیان دین را از یاری پیمبر
ا	از نکتهای یکتا هم باشگاه عنقا	از نقطهای رخشا هم خوابگاه نیر
ل	لوحش که مهر بیضا لطفش که مشک سارا	نثرش که ماء زمزم نظمش که آب کوثر
ش	شاگرد علم و فضلش صد جوهر مجرد	خدام بارگاهش صد دانش مصور
ی	یارای این که دارد گرد د ظرف نقصانش	گر خود عطارد آید گرد د کهینه قلر
ط	طاوس عرش یا که در نه رشت خاکی	کی زاید این معانی رخشان چو مهر خاور
ا	آن طفل شیرخواره در جنب رای پیرت	چون کودک دبستان پیش نصیر باقر
ن	ناید ثنای پاکت از عرشی ستمکش	از فرط لرزه و تب گشتست زار و لاغر
ی	یکیک ز حرف اول از زادهای فکرم سنه ۱۳۰۶	چون نیک جمع سازی تاریخ نسخه بنگر

ظاهر است که تا این زمان چنین دیوان بلاغت تبیان که هر شعرش
مشعر بتائید غلامان نعمانیه است و متضمن تقویت مقلدان حنفیه
و جواب منکران تقلید تالیف نیافته و پرتو نقش بر طبع ناظمی نتافته یعنی

دیوان حنفی

۱۳۰۶ھ

حسب فرمان مصنف موصوف بالعنوان در مطبع انوار محمدی چاپ گردید
باهتمام جناب منشی تیغ بهادر صاحب لباس حسن طبع در بر گرفت و کسی
نخواهد که بدون اجازت مصنف طبع نماید البته بارسال ۹ر ازین مطبع طلب کرده آید

